

Butlletí

DEL

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

ANY VI

JULIOL-SETEMBRE 1896

N.º 22

CONDICIONS DE LA PUBLICACIÓ

Preus de subscripció: Pels socis residents, per semestre, una pesseta: per any, dues pessetes; pels socis delegats (pagant per anyades, á la bestreta), quatre pessetes; pel públich (idem), cinch pessetes. Los números solts y los tomos d'anys passats, ab augment de preu.

Punts de subscripció: En Barcelona, local del CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA (Paradis, 10, segon), y llibreria d'Alvar Verdaguer (Rambla del Mitj, 5).

Redacció y Administració: Barcelona, carrers de Paradis, 10, segon, y Llibreteria, 21, segon.

SECCIÓ D'EXCURSIONS

EXCURSIÓ PARTICULAR

ALS ESTANYS DE QUERANÇA Y DE NOHEDES

Encare no feya un mes qu'haviem deixat els enlayrats singles dels Pireneus que, sentint l'anyorament d'aquelles hermoses montanyes, vam projectar una altra excursió per visitar els estanys de Querança y de Nohedes. Tant bell punt concebuda l'idea, fou acordada l'excursió, essent els excursionistes els meus amichs en Joseph M.ª Biada, consoci nostre, en Pompeu Fabra, n'Adrià Gual y'l que subscriu.

El nostre objecte era coneixe'l lloch ahont se desenrotlla la tràgica llegenda de *La Fada*, obra en la qu'han vessat á dolls sa inspiració de poeta'l nostre secretari primer en Jaume Massó Torrents y de compositor n'Enrich Morera, fent reviure l'idili de la gentil parella que, ofegant en mars d'amor els odis de nissaga, van cercar per cambra ahont fer ses esposalles el sot del gorch Negre.

L'excursió devia ferse á peu y sense guies: en Fabra

coneixia de sobres el terror per haverlo trepitjat una altra vegada.

* * *

Vam sortir de Barcelona'l dijous cinch de Setembre de 1895, á les set del matí, y ab el tren de Sant Joan de les Abadesses. Encabits en un vagó de tercera classe, vam atravessar el pla, sembrat d'enterques xemeneyes, qu'ab ses glopades de fum ofereixen á Déu l'encens que crema en sos temples del treball un poble que mereix ser lliure; vam passar la comarca del Vallès, que fins les pedres conreu; l'abrupte Congost, ab ses negres boscuries omplantant vessants y fondalades; la plana de Vich, ab sos casals de fanch en mitj d'un ras de cendra; y les conques del Ter, vorejades de fàbriques qu'en ell banyen sos peus per esser aprop d'aquell carbó de pedra en forma d'aygua. Aquet viatge en ferro-carril fou segellat gaudint els nostres ulls ab la contemplació del cloquer romànich del monastir de Ripoll, fita qu'eternament esmenta la passada nacionalitat de Catalunya, puix dins ses naus aixopluga les cendres de comtes soberans.

Mancava mitja hora per esser á la mitjdiada quan vam arribar á Ripoll. Volent dormir á Nuria aquella meteixa nit, calia esmersar bé'l temps, y això féu que no'ns deturem á visitar el cenobi, que ja coneixiem per haverlo vist moltes altres vegades.

De l'esmentada vila vam anar á Ribes ab carruatge. No us diré res d'aquesta part del camí per esser coneguda de tots vosaltres: sols faré notar que de Ripoll á Ribes van ser companys nostres de viatge un jove cafeter de Marelleu, la seva tia y un seu parent llunyà vehí de Ribes, xerrayre impenitent que pel seu tarannà y la seva conversa semblava un advocat de secà barrejat de polítich de taverna: ell de res sabia y de tot parlava, y fins va fer d'endevinyaire: va coneixe sols en el nostre aspecte les nostres aficions. De mi, perquè anava ab calçons y soch carregat d'espatlles, va dir qu'era d'aquells que van ab velocípedo;

cal advertir qu'els meus peus may han tocat el pedal d'una bicicleta. El tal poca-solta va lograr ab la seva xerrameca que arribessim á Ribes sense heure'n esment.

Vam dinar á Cal Nissot, y havent pres cafè y posades les motxilles, vam emprendre la ruta envers Queralps seguint la vorera dreta del Freser y deturantnos tant sols per treure algunes fotografies d'aquelles vores que ab ses pollancredes y feixcs de conreu són una disbauxa de boniquesa. A la poca estona d'haver passat un pont pujavem la ziga-zaga un bon xich penosa que condueix al rònech poblet de Queralps, qu'ab ses petites estades de fosca escorxa, esgrahonades y cobertes ab teulades de fulles de llicorella de tons blau-cendrosos, apar un estol de tudons paonant per la vessant de la montanya. Passàrem el poble sens deturnarnos, y al arribar á la font de la Ruïra, guardada per la velleta que hi sol demanar almoyna, vam trobar al cafeter de Manlleu y á sa tia. Allí férem parada una bella estona per desassuarnos, y'l dit cafeter, qu'és més trempat qu'un gínjol, va obsequiarnos ab uns resolis verament expressos pera fer un obsequi: ab un dir Jesús li vam vuidar la melça de vidre vert, y beguérem d'aquella aygua tant gemada, y ens vam posar altra volta en marxa seguint sempre amunt fins á arribar á la timba que hi hà dessobre la farga d'or, admirant desde allí'l pahorós llinard de la gegantina escletxa que, com altre fil d'Ariadna, guia als catalans just als peus de la Verge pirenenca.

Seguint el camí, baixàrem al pont de Cremal, y passant á la vora esquerra del riu nos vam enasprar gorja amunt. Sense deixar de petja l'aygua que á la nostra esquerra baixava en direcció contraria, anàrem caminant, interrompent sols l'estrebada pera apagar la set en l'aygua que devalla de Font Negra y que's troba á la dreta del camí.

Vesprejava quan ab la llum de la celistia vam arribar á la vall de Nuria, joyosos y alegres al trobarnos altra volta en mitj d'aquell esclat de montanyes catalanes fins al moll dels òssos, desde ahont sembla que lo que les cròniques conten del Compromís de Casp y del siti de Bala-

guer siguen falornies y l'occissió del comte d'Urgell una rondalla.

Vam sopar ab delit, y, havent fet la visita de rúbrica á la font de Sant Gil, ens en vam anar á jóch, puix calia matinejar.

* * *

Les cambres foren deixades al apuntar el dia, no ab recansa, puix may en aquell santuari pot doldre á ningú deixar els llençols. Es tant hermosa la matinada! Aquella beatitut idíllica; la grandiositat d'aquelles montanyes, il·luminades pel sol ixent; l'avalot dels traginers y moços de peu abeurant llurs besties; els pastors fent manats d'herbes semeyeres ò adobant els esqueixos de llurs samarres; escolanets corrent enjogaçats esperant l'hora d'ajudar la missa matinal; el rector, ab lloba y boneta, llambregant per dessota la porxada que no s'alteri la santetat del lloch y que'l servey compleixi; entrants y sortints de gent qu'allí van ò bé han anat en romiatge, confonentse en encisadora conxorxa les boines ab les barretines musques y les vermelles, les caputxes ab les cofes, y entente tothom parlant la meteixa llengua... Lo que l'Estat no logra ab lleys que nafren l'esperit, ho pot l'amor dels fills envers la mare patria.

Que n'és de joyosa y falaguera la matinada de Nuria! No és estrany, no, que's deixi ab greu sentiment aquell lloch tant apacible, solitari y suau, que sembla que Déu l'ha fet tant sols per respirarhi l'embaumada flayre de patria, de fè y d'amor.

Sortírem del badiu del santuari á dos quarts de cinch del matí, y, vorejant el bosquet d'abets anomenat *de la Mare de Déu*, comencàrem la jornada més pesada de l'excursió. A la nostra esquerra, y bon xich enclotat, passava'l riu de Nuria, que, saltant rostos avall, anava á prestar homenatge á la Verge y á seguir son camí per les gorjes, recullint á la Font Negra y la Font Alba, y unintse, abans d'arribar á Queralps, ab el Freser, que ve de Coma de

Vaca. Llavors, tots junts, enllaçant ab sos braços llurs cintures, baixen saltant y rihent, fent molta fressa, envers la vila de Ribes, ahont, trobantse ab el Sagadell y'l Rigart, fan tal gatzara y s'arma tal brugit, com si tots ells tinguessin nom de dòna.

Acabat el bosquet trencàrem á l'esquerra, passant el riu per una passera de còdols, atravessant tot seguit els prats que situats en diferents plans formen una escala de grahons amplíssims qu'arriba fins á trobar una esmenusada clapissa de pedretes negroses, de vessant tant soptada que cal fer el camí en zig-zag y encare d'ànguls molt punxaguts pera poderla pujar. Al arribar al faldar d'eixa clapissa descansàrem, y després d'una forta pitrada arribavem á la carena, ahont se troben les creus de ferro clavades á terra que recorden altres tants actes de pietat envers la Verge y donen nom al coll que les ostenta.

Desde'l coll de les Nou Creus vegérem altra volta'l sempre grandió panorama que de dalt d'aquells cims s'ovira, y que no descrich per haverho fet fa pochs dies mon estimat amich y consoci en Manel Font al fer la ressenya de la nostra excursió al Canigó. Quan se calciga aquell terror rocós y esquerp y l'esguart se fixa en aquelles restelleres de montanyes separades per pregones comes y que semblen les ones d'un mar de pedra, la pensa esmenta qu'un temps vegeren flamejar per sos enasprats singles y al cim de sos turons, com si fossin marlets, la barrada senyera de la nostra aymada patria catalana.

Pres comiat del santuari, que vèyem allà al lluny com una taca blanca, y seguint la carena, ens decantàrem á l'esquerra envers Querançà, y en son fons vegérem l'estany Blau. Com si ens xuclés, devallàrem per aquella clapissa, allau immensa de pedres, cascada de lloses y llambordes, com si una legió de gegants hagués volgut omplenar aquell abim abocanthi ciclòpees senallades de runa provinent d'enderrocada y colossal montanya. Aquella devallada perillosa, saltant de roca en roca, esllavissantnos, va finir arribant ab les cames capolades á donar falconada al estany Blau, y, enlayrant el barret, vam saludarlo com á

un antich amich ab qui us lliguen idèntichs ideals: ab ell ens junta l'amor al Pireneu. ¡Feya un mes que no'l veyà y l'anyorava!

Tant ell com l'estany Negre, qu'està un xich més avall, són dos bessons ficats dintre un breçol de pedres: arraulits, amanyagats per l'oreig d'aquelles serralades, emmirallant ensemps el firmament, embolcallats ab la mortalla de soletat immensa, mirant ab melangia com passen els segles y els reys y els pobles, y esperant ab indiferencia la façada de neu que'ls acogola la major part del any. Al veure'ls en mitj d'aquell pedregam que sembla les despulles d'una ciutat damnada, voltats d'altres montanyes ermes ahont sols viuen isarts y perdius blanques, en mitj d'aquella quietut de tomba, us dono fè de que se sent basarda.

Del estany Blau varem anar al Negre, y essent un bon xich més avall cercàrem lloch á plaher per esmorzar, fentho á la voreta d'un regalim que com torsal d'argent saltava d'una roca. ¡Fòra motxilles, y que la llauna de les nostres fiambres rebí per primera vegada l'alénada del aire dels Pireneus!

Quin àpat més superb férem! No's pot explicar: calia serhi. Com aquell refetor que'ns hostatjava, jamay cap príncep ni noble de cap mena l'ha tingut ni pot tenirlo en son palau, y menys pot anarhi á menjar, puix que per arribarhi no's pot tenir sanch blava: cal que siga vermella y ben vermella.

Ajeguts uns en l'escó que la monòtona y tossuda tasca de l'escarpa dels segles ha tallat en la roca, asseguts altres en escambells tots fets de llosa, voltavem una llamborda que semblava un monument druidich. Los quatre murs del refetor estaven rublerts de tapiços naturals, ahont s'oviraven, en l'un l'anomenat puig de la Vaca, en l'altre'l dentellut pich de l'Infern; sent de capsalera'l coll de les Nou Creus, y al fons, y cap al nort, l'humil y silenciós rech de Querançà, qu'en sa infantesa passant entre la gleva y la clapissa, vol cumplir son missatge cercant ajogaçat á l'estany Gros per durli el Déu-te-guart del Blau y del Negre;

els nostres peus petjaven una catifa d'atapahida molça, y era nostre trespol la blava volta del cel.

Després d'haver menjat ab molta gana, seguïrem ribera avall fins á arribar al estany Gros, anomenat de les Truytes. Allí se'l troba com Prometeu arrapat á la roca, igual que si tingués grillons que li fernessin; està plàcit y dolç; ses aygues són tant transparents y clares que deixen veure les truytes com hi neden, podentse ennestar ab la fitora; no té l'aspecte feréstech y salvatge dels seus germans de coma. En el lloch ahont és fa com l'arcàngel qu'anuncia al caminant la bona nova de que no està llunyà de trobar arbres qu'ombrejin el seu front y el sol li privin. Ell veu vegetació, y ell sent la flayra rehinosa dels abets qu'abdugues vessants omplen, aquells arbres vehins li fan companya, y pot sentir la remor que fan les fulles tremolenques mogudes per l'oreig y les passades dels aucellets que alegroys van saltant de branca en branca.

Deixant aquest estany, passada la propera regió d'abets y seguint riberal avall vorejant l'aygua, s'entra de ple dintre d'un bosch d'alzines, de castanyers y de faigs. Anàrem ensemps afalagats per la fressa de l'aygua qu'entre'l rocam que li serveix de mare corre y brinca ab delit com una cabra dayna, are estimbantse fent capbussons, ençà fent baumes per quan estiga cançada cercarhi son repòs, y enllà cayent, alçant tal polsaguera qu'un queda tot ruixat si molt s'hi atança. Com més del llach gros de Querança s'allunya, s'engoleix més el riu fins á ferse impracticable: tant és lo que s'estreny la gorja.

Caminant corriol avall varem trobar una passera de tronchs y la passàrem, seguint pel costat dret de la ribera fins á trobar un estret que fa la gorja, ahont el riu passa estampit en mitj de roques colossals que l'empresonen y el malmenen, clavantli arestes que li nafren son cos, y, despenyantse, xerroteja y crida ab uns udols de fera, com si estés foll al veure que l'han agarrotat aquells butxins de pedra y se'l reboten de l'un costat al altre; quan mitj esbufegant vol reposar, l'empenyen, y quan vol veure'l cel li escatimen, puix tant sols una llenca se n'ovira. Y el

riu, sense conhort, es plany, plora y sanglota sentintse flagellat, sens altre mancament qu'esser taffer, deixant als pares al sot de Querançà per vulguer corre món y veure terra; y aixís com tant sols coneixia les fades que á Querançà s'alberguen, vol veure les sirenes que al fons del mar llatí tenen son llit de perles.

Abans d'arribar á Thués cal enfilarse aprop d'uns trescents metres, perquè'l camí de la gorja és tant congost qu'és del tot impossible caminarhi sense pendre un bany de peus. Quan férem l'ascensió ja feya fosca, y calia parar compte en les petjades, puix l'estimball, de tant esgarifós, feya fredat de veure. Caminavem ab tanta parsimonia l'un derrera l'altre que verament semblava que teniem por de despertar un malalt que hagués estat desvetllat una mesada. L'enasprarse á tant alt, després d'una jornada de quinze hores fetes á peu y á coll-y-bé'l farcell, és feyna que sol tornar á la boca.

Passàrem un forat que fa una grossa roca ab la montanya, y començà la ferma devallada qu'arriba fins al sòcol de la gorja. Desde allí, seguint per la vora de l'aygua, passant mitj aclofats sota la roca, sortírem al petit poble de Thués, situat entre Fontpedrosa y Olette, al peu del camí ral que va de Mont-Lluís á Perpinyà.

Descançàrem asseguts á la barana d'un pont de pedra que hi hà sobre la Tet, y, emprenent de nou el camí, seguírem per la carretera, y en la meteixa ruta de l'aygua del riu fins á trobar l'establiment termal de Thués, ahont arribavem á les nou y mitja de la nit. La passejada de Nuria á Thués havia sigut fadigosa en extrem: crech que mercixia'l capitell de sopar bé y de dormir com uns tronchs tota la nit, y, creyentho tots aixís, aixís ho férem.

* * *

Al matí següent prenguérem cafè y llet á l'ombra dels platans qu'ombrejen el pati del Establiment, y mercès als prechs de la mestressa, qu'encare no sé qui li va dir que

jo era metge, vaig veurem obligat á visitar totes les dependencies è instalacions de la casa y les diferentes *sources*, y sols convenint ab ella qu'aquelles aygues curaven tots els mals vaig poguer desempellegàrmen, y ab mos companys, que ja estaven apariats, empendre la ruta envers Olette, després de despedirnos dels banyistes.

Arribant á Olette provehírem de pa, y en Gual d'unes espardenyes. Prenguérem alè asseguts á la botiga del ferrer en Joseph Boutet, y abans de marxar, y com á recort de la nostra estada, férem un grupo fotogràfich de la familia de dit ferrer y d'altres vehins d'aquell poble.

Eixírem de l'esmentada vila á les onze del matí, y d'allí anàrem á Evol, poble xich, rònech y brut, ab casetes baixes de petita obertura y balcons ab barana de fusta; la patina de ses parets y'l color plomíç de la llicorella dels seus teulats li donen un to grisench. Els carrers són l'òbit dels porcells, que furgant se passejen de l'un costat á l'altre desfent y cargolant la cueta; la viram va cercant grans de blat escadossers en mitj dels brins de palla; també al defòra hi hà bastos y arganells y altres andròmines, y la maynada plorant ò rihent, segons el vent d'hont bufa. Tot és gris, tot és fosch, menys les cofies de les dònesh, que allí, com aquí, són cafarones y, treyent el nas per la finestra, escorcollen al foraster que passa pels carrers d'aquell poble que són corral y femer á la vegada.

Varem atravessar-lo, y, seguint un ample camí de ferradura, vorejàrem la riera d'Évol passant per dessota del enrunat castell del meteix nom. La calor era insuportable, els raigs del sol cremaven, y férem quasi tota la jornada en sa companyia, y encare si'ns va deixar va ser per anàrsen á la posta.

Seguint caminal amunt se troben alguns cortals. Dinàrem al peu d'una font que hi hà á una recolzada que fa'l camí y que surt del mitj d'un marge. Asseguts sobre l'herbey y arracerats á l'ombra, menjàrem quelcom en santa pau y tranquil·tat, y després d'encendre un cigarro vam continuar el camí, vall d'Evol amunt. Al cap de molt pujar, y al marxa-peu meteix del bosch de la Pinosa, trobàrem un

cortal, y allí vam reposar. Un altre cigarret y fòra mandra, que prou que'ns vagarà de jeure á la barraca. Per fi vam arribar á la masia de la Molina, y al cap d'una hora curta ja llambregavem la barraca del pastor d'Èvol, qu'eixia á la voreta d'un rech, al bell mitj d'una jassa.

La barraca estava sola, y el pastor recullia la vacada que pasturava extesa pels prats qu'envolten l'estany d'Èvol. Se sentien esquelles y lladruchs del goç d'atura, s'acostava el soroll, y els crits del rabadà de la ramada van darnos entenent de que poch podien tardar á arribar á la jassa. Nosaltres ja havíem pres possessió de la barraca, ahont ja hi teníem el bagatge colocat, y, ajeguts sobre la prada, gaudiem la grandiosa maravella d'una capvesprada en la que'l cel rogench feya contrast ab els tons grisos d'aquelles serralades y ab la fosca qu'embolcallava les vessants y els torrents ab son gambeto negre; al lluny s'ohia'l drinch de les esquelles de vaques y vedells, y aprop la remor d'aygua que, serpejant als nostres peus, corria en mitj d'aquell glever. ¡Quina tristor més dolça omplena'l cor el veure'l cayent d'una tarde com aquella!

Emmenant á la jassa la vacada, vingué'l pastor, qu'era un vell de bon regent, alt, esquerdalench, ab barba blanca, vestit de burell, portant esclops ferrats, gorra peluda y un gayato á la mà. Al ser al nostre enfront va saludarnos ab sobrietat franca y oberta, sense aspror de cap mena; y entre ell y el rabadà, qu'era un joliu baylet per qui'l món tant sols se componia de montanyes y estanys y bous y vaques, ens feren els honors de la barraca, com poden fer els honors de llur casa uns senyors provinents de blasonat llinatge.

Encenguérem una gran foguera, y, assentats al seu entorn pastors y excursionistes, sopàrem ab poch recapte, però ab molta gana, acompanyats pels espetechs dels tions, el cruiximent dels òssos que rosegava'l goç y el remugueix de bous y vaques ajassats al voltant de la barraca; les nostres negres figures, clapejades pels colors vius de la flamarada, resultaven fantàstiques y estranyes: allò semblava un bivuac de bohemis.

La vetlla va finir contant rondalles. Entràrem á la barraca, y, havent ja fet un recambi de plaques, encenguérem una teya rehinosa perquè fes llum... y fum, y, vestits tal com estavem, ens ficàrem al llit entranthi pels peus, puix en cap barraca de pastor hi trobat espona; y embolcallats ab les mantes y estirats sobre'l jaç de palla, donantnos l'un á l'altre la bona nit, procuràrem agafar el són, tasca que no fou gens ni mica dificultosa, tenint en compte lo cançats qu'estavem. Defòra la barraca vetllava'l vell pastor sentat sobre una pedra, y afegint tronchs d'arbre á la foguera estalviava'l fret als que dormien.

* * *

A les dugues de matinada eixiem de la barraca pera pujar als estanys y aixís puguer admirar l'efecte que feyen ab la lluna y á la sortida de sol. Feya un ventet geliu que treya la són de les orelles: vam deixondirnos sense rentarnos la cara. Abrigats ab les mantes y apoyantnos ab els bastons ferrats, començàrem á pujar rostos amunt en mitj de rochs y abets de feixuga soca qu'allí fermes desafien les neus y les tempestes, els llamps del cel y els anys. Després de la pujada, que dura una hora curta, arribàrem al estany d'Èvol, quedant encisats al veure'l.

En mitj d'un prat poblat d'abets seculars jeu l'estany; quiet, transparent, ab l'aygua atabellada per l'oreig, semblava que somrigués al veure uns hostes que may havia vist y que se'l miraven per primera volta embadalits, sense gosar á moure les parpelles. ¡Quina impressió deixa aquell lloch á l'esperit del excursionista que'l visita! Aquells abets projectant sos batiments fantàstichs sobre'l prat y sobre les roques qu'escampades ençà y enllà treuen la monotonia del vert de l'herba; la claror de la lluna donant tons de metall á n'aquella aygua, que no sembla sinó que l'estany vesteix cota de malla; el firmament sense una broma que l'enteli y rublert d'estels brillants com les guspies que'l ferro treu sobre l'enclusa

batut pel mall al sortir de la fornai; la soletat regna en l'estany, arreu silenci: sols el piular d'algun aucell qu'espera'l trench d'auca trenca la quietut joyosa y somrihent d'aquell hermós paratge.

Asseguts sobre un roch, enç miravem l'estany y els encontorns, y tot lo que això no fos vam oblidarho. Ab els colzes sobre els genolls y el palmell de les mans sota la barba, hauriem passat hores y més hores si una altra maravella, ab son esclat de bellesa, no'ns hagués fet esment de que la nit fugia á soterrarse al fossar del temps y començava l'infantament del jorn, ensenyorintse l'aubada del espay que'ls estels deixaven lliure. El sol cixia y'l món li anava fent la presentalla de sos vassalls, quan de sopte, arribats als peus del trono, puix que vingué son tom, els enlayrats turons del Canigó y els del Puigmal y Costabona, y tots els altres que formen les Alberes, vegeren apareixe aquell joyell esplendent de majestat suprema que'ls enlluernà ab son brill, entonaren ab joya l'*Aleluya*, y *Aleluya!* respongueren á chor les planes y les montanyes y els aucells, y els arbres y les fonts y torrenteres, y les flors y la rosada, en llaor del astre rey, que, generós y magnànim, á tots els acotxava ab son mantell de llum, tramet ab la pols d'or y urdit ab borriçó de porpra. Pujàrem bosch amunt: calia cercar l'altre estany encare que fos cançat pujar la costa. Un ventijol que semblava de gebra'ns aconhortava, puix la calor no feya ali ab la fadiga. Per fi vam respirar ab tota l'ànima, encare que pantejant: haviem arribat al cim de la montanya. Un cop allí, passant entre atapahida brolla d'arbosos y gatoses que á cada pas clavaven ses urpes á la roba, volguentnos privar de passar avant, com si la cambra ahont jeu l'Estelat fos l'arca santa, de sopte vegérem al fons la verdosa taca de l'estany ajegut en son llit de molça y tenint per capsal el gros maciu de Madres y á son entorn, com un chor de vestals vetllant son somni majestuós y etern, ramells de flors boscanes qu'ab ses olors li embaumen la morada y gegantins abets que altívols fan la guaita, privant que'l caminant qu'aquells llochs

petja trenqui ab cap còdol el cristall de l'aigua, deixondant á l'estany y fent que, airades les fades que s'acullen en son fons, congrihin tempestats que tot ho arrasin, portant arreu la malastruguesa á l'encontrada. Els ulls no's cancelen may de dur á l'ànima les impressions d'un lloch tant apacible.

Al baixar altre cop en mitj d'aquell rocam, varem trobarnos ab remats de moltons que, venint de llurs jasses, cercaven pasturatge en els prats qu'als estanys volten. Quan varem arribar á la barraca estava sola: el pastor y el rabadà ja anaven montanya amunt ab tota la ramada. Ens vam posar les motxilles y cap á la Molina y camí d'Évol avall, ab una soleyada que queya que cremava. Vam passar per Évol com passa una sageta sortida del seu arch, y ensemps avall fins arribar á Olette: eren les dugues de la tarda quan hi entravem, estabornits, esbufegant, la gola xardorosa, la boca plena de la pols del camí, qu'embafe y no alimenta.

Després d'una neteja molt duptosa de cara, coll y mans, perquè tant sols varem passar per aygua lo que deviem ficar á la bugada, menjàrem tot lo que á taula van portarnos.

A les quatre de la tarde sortiem d'Olette estirats dintre un cotxe dels que van de Thués á Prada. En eixa vila esperàrem el tren que debia conduirnos á Perpinyà. Desde l'andèn de l'estació, y encare qu'en dolentes condicions de llum, fou presa una vista del Canigó, sols per tenir l'hermosa silueta d'aquella encisadora montanya, que, brollant de la terra entre la Tet y el Tech, és una toya d'oloroses herbes y flors galanes; immens pebeter qu'embauma ab sos perfums les gayes encontrades del Vallespir y Conflent.

Després d'haver sopat á Perpinyà, varem recorre aquella ciutat històrica, ahont fa més de cinch centuries el rey en Pere *del Punyalet* va refermar á sa corona'ls comptats del Rosselló y de Cerdanya, florons qu'allavors anaven un bon xich balders dins son engast, y lloch ahont també foren tingudes les Corts que feren ferma la cèlebre Prag-

màtica del meteix rey en Pere ordenant que l'any se comencés per la Nativitat del Senyor y no per l'Encarnació, com fins abans del 1350 era d'ús y costum en la nostra terra.

Eixírem de Perpinyà ab el tren de les tres de matinada, que'ns portà á la frontera, ahont enllaçàrem ab el qu'arriba á Barcelona á les onze del matí. Entravem altre volta á Barcelona'l dilluns dia 9 de Setembre, ab la tristesa que deixa ensemps l'allunyarse de montanyes estimades y amanyagant l'esperança de l'istiu vinent per retornarhi á que s'aixampli l'esperit y el cor s'esplayi.

* * *

Vareig coneix un avi d'un poble del Vallès qu'en la passada guerra, quan tenia allotjats, passava la major part del dia á dalt de les golfes per no sentir parlar una llengua estrangera y per no veure com uns galifardeus li saquejaven el rebost y el celler, fent de sa casa una barreja de quartel, de burdell y de taverna, ab el sol dret que'ls donava el parlar en castellà y dur un sabre al costat.

Esmentant lo d'aquell avi, quan vaig al Pireneu m'apar que pujo á les golfes de ma casa payral.

JOSEPH M.ª ROCA

SANTUARI DE BELLOCH

I

DE PUIGCERDÀ Á BELLOCH

¡Qu'és bella la Cerdanya quan l'ardent sol d'estiu fon les congestes que la tramontana arreceirà en les fondalades de ses montanyes!

Sos prats sempre verts, ses montanyes endomassades de regalecia y genciana, sos pobles mitj amagats entre pomerals y salzers com sota un dossier d'eterna verdor, fan d'aqueix encantador país un deliciós oasis en mitj de les altives y granítiques serralades dels nostres Pireneus que l'encerclen en forma d'anfiteatre.

Moltes són avuy les persones que visiten aquesta terra cercant unes la salut en los balnearis de Les Escaldes, Sanillés y Sant Vicens, ò gosant del clima benèfich altres en les torres ò *chalets* qu'hermossejen á Puigcerdà y Bourg-Madame.

La Cerdanya és avuy lo *rendez-vous* dels catalans.

Lo conjunt del paisatge res té qu'envejar á la Suissa, y son cel sempre blau és un atractiu més per admirar á n'aquet troç de la nostra estimada terra catalana, en la que avuy, per desgracia, hi onejen les banderes de dugues nacions.

Catalunya plora encare avuy la perdua de sa Cerdanya y son Rosselló, com França la de l'Alsacia y la Lorena.

Y ab tot això s'hi parla'l català! Y aquí escau aqueix bell concepte del nostre immortal Verdaguer:

«De França ò bé d'Espanya,
uns y altres som germans.»

¿Qui no sent batre son cor d'admiració y entusiasme

al dolç recort de les excursions á les montanyes del Puigmal y Carlit, desde hont, com d'altíssim mirador, s'oviren ab delicia, y ombrejats per la calitja, llunyans horitzonts? ¿Qui no esmenta ab plaher ses peregrinacions á Nuria y Font-Romeu, trobant á son pas escampats per la plana y vessants gran nombre de pobles, blanchs com esbart de coloms, ú ovirant en cada tossal les venerandes ruines de solius castells, coberts ab la verda mortalla que l'eura'ls hi va teixint?

Viatger qu'has visitat la terra cerdana, qu'has admirat una á una ses belleses, qu'has visitat sos humils monuments de l'avior, qu'has fullejat sa historia y savorit ses llegendes, ¿no't parlen al cor, ab aquella parla dolça y melangiosa del passat, les ruines del que fou convent y santuari de Belloch? Encare s'aixequen sobre'l turó d'aqueix nom, com testimoni mut però eloqüent de lo que sigué en temps mellors.

Belloch perteneix á la Cerdanya francesa desde'l Tractat dels Pireneus (1659), de trista recordança pels catalans.

Està situat al NE. de Puigcerdà y á l'alçada de 1,688 metres sobre'l nivell del mar.

¿Vols acompanyarme, lector, en una excursió á n'aqueix bell-lloch hont l'ànima s'hi rabeja en pures y tendres emocions y hi troba un racer hont no hi arriba l'aixordador tramontanal del món?

Puigcerdà (1,185 metres), la bella vila cerdana, és lo punt de la nostra sortida.

Deixem enrera son *Estany*, hont s'hi emmirallen vistosos *chalets* y jardins, per trobar á *Bourg-Madame* (1,167 metres), primer poble que's troba al trepitjar territori francès, y que sols pot mostrar l'executoria de son comerç; á *Ur* (1,196 m.), poble qual nom indica l'antiquitat de son origen cèltich.

Dedicant un recort á son passat, seguim la carretera per la vorada dreta del riu Rahur, sempre verda y pintoresca, ombrejada per deliciosa verneda, fins que per un pont de pedra de moderna construcció's passa á l'esquer-

ra, hont arribem á *Villeneuve-des-Escalades* (1,305 m.), que, com agraciada pastora, està recolzada sobre un turonet per ovirar á son plaher la plana.

Y, fent via, deixem enrera l'establiment termal de *Les Escalades* (1,319 m.), les *Aquæ Calidæ* dels romans, per arribar á *Dorres* (1,458 m.), poble que amaga ses cases en un replà de la montanya de Carlit.

Desde aquet poble, en el qu'encare s'hi ovira l'antich casal de la noble familia de Sicart, lo camí és més dret y roquerol ab tot y que voreja una prada voltada d'avel·laners.

No gayre lluny, á la sortida, s'aixeca una capella moderna.

Esquerp és lo camí y giragonceja entre enormes blochs de granit y xaragalls; però anem pujant, pujant al alterós cim, encisats los ulls, vigorisat lo cor ab la puresa y frescor del ayre que s'hi respira y rabejantse tot lo ser en la selvatge soletat qu'ens volta baix un cel transparent y rialler.

Y adalerat arribo al cim del tossal, hont l'horitzò s'aixampla y l'esperit, extenent ses ales, s'enfonza en l'infinit.

II

RUINES

Més, girant mos ulls á la terra que trepitjo, ¡quin quadro de tons més lòbrechs se'm presenta, com ho és sempre'l qu'en son fons s'hi destaca ab negres tintes l'imatge de la destrucció! Es un diluvi de pedres qu'una ratxa revolucionaria aquí escampà; és obra de la mà implacable del temps y de la devastadora del home. Com lo fullam escampat en la tardor per la tramontana, s'oviren çà y enllà les pedres, cobertes pel gram, qu'un dia formaren lo santuari de Belloch.

Segut sobre eixes runes, vénen á ma pensa aquells celebrats versos d'un poeta castellà:

« Estos, Fabio, oh dolor, que ves ahora
campos de soledad, mustio collado... »

y mon ànima s'amara en dolorosos recorts.

Ací no s'hi oviren los esplets d'esculptura romànica ni gòtica, com en los claustres de Ripoll, Santes Creus y de la catedral de Barcelona, hont artistes de gran potencia trasmeteren als capitells, archs y cornises un deliri d'esculptura, un caudal immens d'inspiració: aquí tot és humil y solitari, com ho és lo menhir que s'aixeca, á despit dels sigles, sobre'ls cims del nostre Pireneu; més sa meteixa senzillesa parla al cor ab la parla sublim y dolça dels recorts.

De tota aquesta obra, avuy aclofada, sols resta sencer l'absis de l'iglesia, de pur estil romànich vers l'Orient, com era costum en les construccions dels sigles XI y XII de la nostra era.

L'iglesia era d'una sola nau, de volta de canó, enfonzada á derrers del sigle passat, en quals murs encare s'hi oviren restos de pintures murals.

La porta oberta al mitjdia és de senzillíssima construcció, puix en ses quatre columnes y arquivoltes no s'hi ovira l'ayrós fullatge ni feram qu'el cisell dels artistes d'aquella època deixà gravat en les portalades dels cenobis y iglesies. Avuy sols romanen los quatre murs de l'iglesia y'l campanar d'espadanya, com cadavre mutilat qu'acusa als seus botxins, esperant l'hora de que una ànima piadosa resuciti son gloriós passat (1).

(1) L'actual propietari, D. Francesch Arnau, ha fet esforços per conservar y restaurar l'iglesia. Feu bastir la volta, més per defecte de construcció s'enfonzà. A ell se deu que l'absis no hagi tingut igual sort, hont hi hà fet bastir una capella de regulars proporcions per conservar allí'l culte y'l recort de la que sigué patrona de la Cerdanya.

Algunes excavacions practicades en lo paviment de l'iglesia, en 1889, ab l'objecte de treure la runa, donaren lo resultat de la troballa d'algunes tombes, hont hi havia esquelets que's suposa serien dels monjos de dit cenobi.

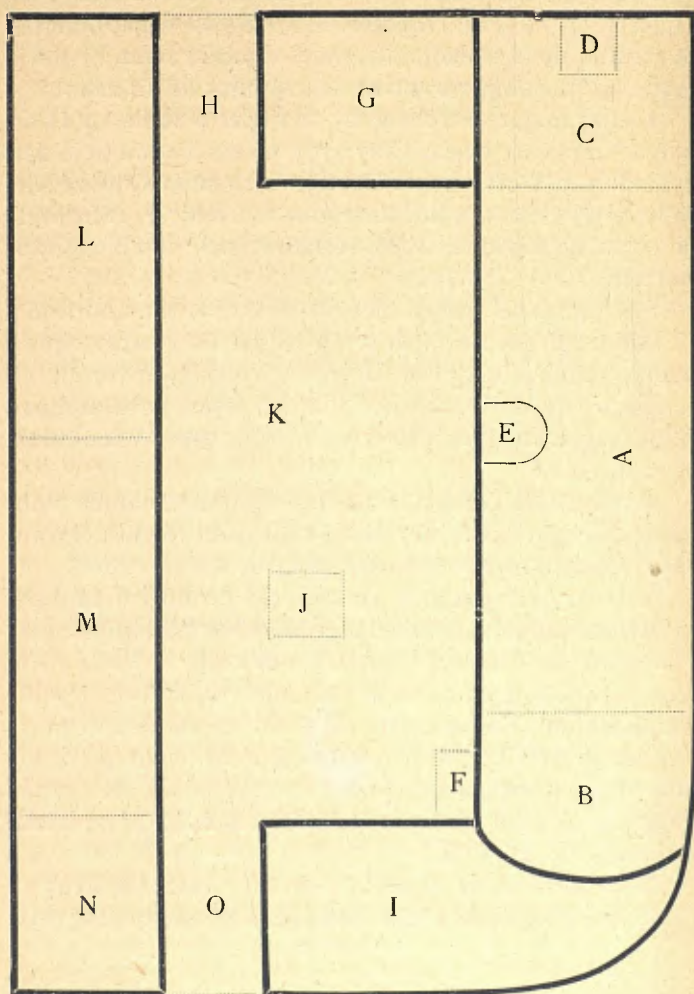
L'altar major se troba avuy en l'iglesia de Palau (Cerdanya francesa) desde l'any 1793, essent l'admiració dels aymadors del art. Lo qu'actualment ocupa l'absis és del sigle XIV, y estava colocat, segons la tradició, enfront de la porta de l'iglesia, avuy restaurat pel notable pintor Borrell.

Ses campanes, qu'en dies mellors cridaven á l'oració y al festiu aplech escampant son misteriós eco per cims y plana, branden avuy en Dorres y Enveig, anyorant als religiosos qu'al trench de l'alba les feyen voltejar quan començaven en lo chor lo reso unísson, grave y semitonat de matines.

A ponent de l'iglesia hi hà un finestral romànich hont hi xiula'l vent ab misteriós sò, resseguint lo clos, cercant endevades un tornaveu en la volta que jeu en ruïnes.

A tocar de l'iglesia, y en direcció de nort á mitjdia, hi havien les habitacions del pare prior, en qual mur encare s'hi ovira un finestral gòtich, y més avall, la *Porta d'Enveig*, perquè està en direcció y donant quasi vista al poble d'aquet nom. En un carreu de granit de sobre dita porta s'hi veu la data 1747 al peu d'un escut en relleu que conté una M entrelaçada ab una S y surmontada d'una corona imperial, que vol dir *Ordo Serrorum Mariæ*, divisa heràldica dels PP. Servites.

De la situació de l'iglesia, convent y hosteria, avuy en ruïnes, ne donarà una idea imperfecta'l plano que segueix:

A, iglesia; B, absis; C, chor; D, campanar; E, porta de l'iglesia; F, sagristia; G, habitacions del prior; H, portal d'Enveig; I, habitacions dels frares; J, cisterna; K, pati interior; L, hosteria; M, hort; N, miranda y biblioteca; O, porta de Dorres.

III

L'IMATGE DE LA VERGE Y SON CULT

L'origen del culte á la Mare de Déu de Belloch se pert en la nebulositat dels temps: ni's pot fixar aproximadament la data ab cites històriques è iconogràfiques.

L'ilustre cronista marià P. Camós (1) diu qu'és dita imatge *antiquíssima*, com ho prova sa estructura original, ab tota la senzillesa de les imatges primitives. Es de fusta y està seguda en un escambell de color negrench, com la de Montserrat, y conserva alguns vestigis d'haver sigut daurada.

Un detall particular, que'l P. Camós califica d'*extraordinari*, la fa remarcable entre totes les altres imatges de la Verge que's veneren á Catalunya: és lo de vestir solament una túnica ab escot, sens tenir sobreposat manto ni vel, lo que induheix á creure qu'és anterior als sigles IX y X, puix en eixa època estaven ja en ús lo manto ò vel romà, lo plegat simètrich, l'aglomeració d'ornaments y fastuositat dels meteixos en l'iconografia mariana, com en Nostra Senyora del Claustre de Solsona y Santa Maria de Sijena.

Sos peus són llarchs, y'l calçat de punta llarga, semblant al *coturno* romà; té la mà dreta un poch aixecada; és de cara llarga com la Madona d'Odelló, en la meteixa Cerdanya; d'ulls grossos y en extrem oberts, com la Mare de Déu de l'Esperança de Bolvir (Cerdanya espanyola); lo que indica que perteneix al primer període iconogràfich marià.

Té al infant Jesús segut sobre son genoll esquer, vestit com Ella, y'l sosté ab la mà esquerra. Aquet té la dreta aixecada en acte de benehir, y ab l'altra sosté un llibre obert vers lo poble. Es morenet y de cara igual á la de sa Mare, y sosté sos peus sobre una post fixa en lo genoll

(1) *Jardín de María*, pàgs. 207, 208 y 209.

esquer de la Verge. Es altre detall original de dita imatge.

Sa alçada és de 0'47 m., y la del infant de 0'16 pròximament.

Cap dato històrich se registra sobre la troballa de l'imatge: sols una tradició unànim y constant ha conservat, á través dels sigles, la manera com siguié trobada.

Dos pastors que guardaven son remat en lo tossal de Belloch vegeren un dia sortir moltes abelles d'un forat de roca, y, curiosos, volgueren esbrinar com allí podien viure. Cavaren un xich al voltant de la roca, trobanthi com un buch ple de mel y á tocar una imatge de la Verge, lliscant á sos peus una abundosa font.

Maravellats los pastors, portaren eixa sagrada imatge á l'iglesia del poble de Dorres; però aparegué l'endemà sobre'l tossal de Belloch, com volguent dir: «He escullit y santificat aquet lloch perquè'l meu nom perseveri allí per sempre» (1).

Los fidels entengueren la voluntat de la Verge, y allí li dedicaren una capella de modesta construcció.

La font encare brolla, y sempre més ha sigut nomenada *la Font del Buch*.

Fins aquí la tradició; procurarem ara investigar en quin sigle pogué esser trobada.

No consta l'existencia del poble de Dorres fins á darrers del sigle XII en los cartularis, escriptures y datos recullits en Marca, Alart y Villanueva; y á mitjans del sigle XIII ja hi havia á Belloch una capella *deserta*, dedicada á la Mare de Déu. La paraula *deserta*'ns indica que llavors no hi havia encare cap comunitat religiosa. D'aquí deduhim, seguint la tradició, que la sagrada imatge degué esser trobada á darrers del sigle XII ò al començ del següent.

Y aquí ocorre una pregunta: ¿quina causa motivà l'amagar dita imatge en un lloch tant encimbellat y desert?

Atesa l'antiquitat de l'imatge, fàcil és endevinarla al

(1) *II Paralip.*, VII, 16

qui haja escartejat l'història de Cerdanya, escampada encare avuy en polsosos arxius y corcats pergamins.

L'any del Senyor 713 aquesta bella encontrada sigué invadida pels sarratges, y la possehiren fins á mitjans del meteix sigle. Sos habitants, en l'impossibilitat de resistir al enemich, abandonaren ses llars, y, cristians fervorosos, s'endugueren als singles dels Pireneus les imatges de sa veneració, pera evitar que'ls fills del desert les profanessin. Si en aquells nius d'àliga hi arribava la furia implacable del enemich, les enterraven ab l'esperança de retrobarles passada la tempesta.

Lluhi després l'iris de pau en la montanya catalana, y s'anaren trobant algunes de les imatges de la Verge que sigueren amagades en dies de perill per la patria, y d'aquí'l gran nombre de santuaris de la Mare de Déu qu'avuy ovirem en los enlayrats cims del Pireneu, que ve á ser com una immensa fortalesa de Maria.

Però se'ns dirà: ¿com l'imatge de la Verge de Belloch pogué conservar-se incorrupta, essent de fusta, sobre y quasi á tocar d'una font?

Als que senten viva en son cor la flama de la fè los hi direm que'ls judicis de Déu són inescrutables, sos camins desconeguts de la vana sabiduria del home y que volgué que Maria tingués un trono en Cerdanya, format per la naturalesa, desde hont pogués escampar sa mirada de Reyna misericordiosa sobre eix país y dir: «Ego in altissimis habito, in thronus meus in columna nubis» (1).

Als que no hi veuen més enllà del cap del nas, ò siga als que tot ho volen fer passar pel raquílich raser de sa migrada rahó natural, negant l'intervenció de Déu en los aconeximents que's desenrotllen en lo món, preguntem: ¿no hi hà fusta, com la del pi y d'altres arbres, que's conserva y's consolida més y més al contacte de l'humitat, com ho demostra l'experiencia més elemental?

Feta aquesta digressió, donem una mirada al culte

(1) *Eccles.*, XXIV.

que's donava á la Verge Santíssima en Belloch en lo sigle XVII, extractant aquesta notícia de l'obra del pare Camós (1):

»Se celebra,—diu,—sa festivitat per son naixement (8 de Setembre), ab gran concurs de gent que hi puja de tota la plana de Cerdanya. La visiten ab professons de diferents parts, com lo dilluns de Pasqua de flors, de Sant Sadurní d'Enveig; lo dimars, de Sant Joan de Dorres, de Santa Victoria de Vilanova (de Les Escaldes) y de Sant Andreu d'Angustringa.

»Lo dia de Sant Pere. Màrtir hi pugen prop de dotze parroquies d'una comarca que s'anomena La Baga, y de Sant Martí d'Ur.

»Lo dia de Sant Felip y Sant Jaume vénen de la desena d'Osseja, que són sis parroquies.

»Per Santa Creu de Maig hi acuden de La Baga d'amunt, de Santa Leocadia, de Sant Ginès d'Err, de Sant Fructuós de Llo, de Santa Eugenia de Sallagosa.

»En Maig ò Juny hi van de la vila de Puigcerdà ab gran solemnitat y porten sota tàlem la Vera Creu los religiosos de Sant Domingo y de San Agustí, ab molts clergues y dos Jurats.

»En aquet meteix temps hi acuden en devota professó les parroquies de Santa Maria de Llivia, de Sant Julià d'Estavar y les de Sant Marcial y Sant Esteve de La-Tor en la vall de Carol.»

Avuy en lo tossal de Belloch no s'hi respira'l perfum del incens, no hi ressonen càntichs religiosos en l'altar de la Verge, ni s'hi destaca lo quadro vivent, variat, sublim, del festiu aplech!

La Mare de Déu reb los homenatges de sos devots en l'iglesia parroquial de Dorres, anyorant tal vegada lo culte esplendorós que se li rendí en mellors temps.

(1) Ibidem.

IV

HISTORIA

Com complement de lo que deixem escrit, veus-aquí alguns datos històrichs referents al cenobi que'ns ocupa. Y no'ns és possible are consignar més, perquè no's té noticia de la sort que ha tingut son arxiu.

En lo solar qu'ocupava'l convent, diu lo P. Camós, s'hi notaven vestigis d'una antiga fortalesa, que avuy han quedat soterrats baix la runa del casal religiós.

Unes notes del arxiu parroquial de Dorres consignen que la Cerdanya estava baix lo patrocini de *Santa Maria de Belloch*, y que'ls comtes cerdans feren ofrena de dit santuari al superior general dels Servites, Sant Felip Benicio, que l'acceptà en 1274. Però siga que fos considerat de poca importancia ò per falta de religiosos en la ordre, no arribà á pendre'n possessió.

En testaments del sigle XIV se fa esment d'algunes donacions fetes á *Sancte Marie de Pulcro Loco*.

En 1579 «entraren los frares de la Trinitat á Belloch, y après l'an dexada molt arruinada per no poder hi viure tenint ells al principi més frares que la Capellania podia sustentar» (1).

Quants anys degué estar abandonat lo convent s'ignora: sols consta qu'al començ del sigle XVII ja hi estaven instalats los PP. Servites, que hi residiren fins á la Revolució francesa (1790).

En 1662, després del Tractat dels Pireneus, siguié anexionat lo convent á la provincia narbonesa (aixís s'anomena la provincia d'aquesta ordre á França), fins a-les-hores perteneixent á la de Catalunya.

En 1712 era prior lo reverent P. Pelegrí Tunch.

(1) Del *Dietarium vlla Podii Ceretani*, fol. 13.

Los cònsols de Puigcerdà adressaren una carta al cardenal de Fleury y al arquebisbe d'Aix pregantlos que no suprimissin aquet convent, qual decret s'havia donat en 1742 á causa del reduhit nombre de religiosos. La súplica siguié atesa, y Santa Maria de Belloch conservà al entorn seu á sos fidels servidors per guardar viu en lo cor dels cerdans lo foch sagrat de son amor, fins que la ratxa revolucionaria de França enfonzà les portes d'aquell santuari, lloch d'oració, estada de pau, refugi dels pobres y font abundosa de consol pels atribulats.

Però la Revolució, que res respectà, no havia de consentir que sobre l'herm tossal de Belloch quedés issada la bandera de la religió.

Era prior lo P. Joseph Castany, quan en 10 de Desembre de 1790 se presentà un comissari del govern intimant als religiosos l'ordre d'abandonar lo santuari. En va lo P. Pelegrí Riu, de 67 anys d'edat, natural de Dorres, demanà, plorant, que se'l deixés viure á Belloch, mentres li deixessin alguns mobles, puix volia morir prop l'altar de la Verge. Y aquells religiosos que sols vivien per la caritat y que hi havien vist escorre'ls dies de sa vida, hagueren d'abandonar sa amada soletat, lo convent que siguié sa casa payral y'l santuari niu de sos celestials amors.

Lo districte de Prades féu tancar l'iglesia en Abril de 1792 (1); y ab escriptura pública del 17 Nivose, any 5 (7 de Janer de 1796), los administradors del Departament dels Pireneus Orientals, en nom de la República francesa, vengueren perpetuament al ciutadà Francesch Ribalaiga, de Dorres, «una capella y casa *pertanyents á la Mare de Déu de Belloch*, y les terres de sa dependencia, que consistien en *trenta jornals de terra laborable, un jornal y tres quarts de prat, un hort, vint jornals de devesa y vintidós jornals de terra herma...*» y valuat tot, en 27 Frimaire

(1) *Histoire du Clergé dans les Pyrénées-Orientales pendant la Revolution Française de 1789*, pel reverent Torreilles.

derrer (18 de Desembre de 1795), per Domingo Barnola y Joan Buscall, en 3,666 *franchs* (1).

Com para son cant l'aucellada al sentir lo ronch tro de la tempesta, desde a-les-hores cessà'l culte á Santa Maria á Belloch, qual imatge sigué trasladada al altar lateral de l'esquerra de l'iglesia parroquial de Dorres.

Y començà la venda, al encant, dels objectes religiosos. Temple y convent, altars y campanes, anaren á parar á mans estranyes, y Belloch quedà solitari y trist, com lo niu de l'aureneta quan aquesta emigra á la tardor á llunyes terres.

Y cada dia anà enrunantse lo santuari, com s'esbranca l'arbre corsecat pel llamp, y'ls devots se n'allunyaven tot endreçantli una mirada de compassiu anyorament.

Més lluhí un dia de pau.

Lo 2 d'Agost de 1883, habilitat per capella l'absis de l'iglesia y restaurat un altar per en Borrell, l'arxipreste de Saillagouse Mossèn Piquemal, assistit dels reverents Camús, rector d'Angoustrine, Martí, de Villeneuve-des-Escalades, y Serradell, de Dorres, benchí solemnement l'Oratori, que's dedicà á Maria Santíssima.

Hi hagué gran concurs de devots y s'hi cantà un solemne ofici, però Santa Maria de Belloch restava á Dorres!

En Agost de 1895 vaig celebrar la santa missa en la capella de Belloch, y mos prechs, en particular, sigueren per la restauració d'eix santuari, per la revindicació y esplendor de la patria catalana, avuy trocejada y escarnida, y perquè'l Senyor, en sa misericordia, perdoni als que feren d'eix santuari un lloch de ruines y desolació.

Es la venjança cristiana!

AGUSTÍ PUYOL SAFONT, PBRE.

Soci delegat

Bolvir, 2 de Juliol de 1896

(1) Extracte de l'escriptura de venda, en poder de D. Francisco Arnau.

GOIGS DE NOSTRA SENYORA DE BELLOCH, patrona y titular de la Cerdanya, que's canten en la capella novament edificada en l'iglesia del convent que antigament fou de religiosos Serrites.

Ab lo bon Déu assentada,
alt al cel sou la més prop:
siau la nostra advocada,
Mare de Déu de Belloch.

En una alta montanya
haveu volgut habitar,
en la terra de Cerdanya,
hont sens Vós no's pot estar,
puix vos volen reclamada
en la pedra, vent y torb:
siau la nostra advocada, &.

Vós sou la Reyna de Gloria,
lo que lo món lloa tant,
fentne de Vós gran memoria,
en la montanya lloant:
miraunos guia triada
quant passarem lo gran port:
siau la nostra advocada, &.

Valeunos, Verge Maria,
Mare del Verb Eternal,
quan demanam nit y dia
la salut contra tot mal;
vostra virtut empenyada,
tot quant demanam és poch:
siau la nostra advocada, &.

Qui á Vós us servirà
serà benaventurat,
quan en persona anirà
á la vall de Josafat;
tindrà l'ànima salvada
qui serà vostre devot:
siau la nostra advocada, &.

Oh bona gent de Cerdanya,
tots us podeu alegrar,
si la culpa vos enganya,
en la Verge salutar,
tant de la plana admirada,
puix se mira de tot lloch:
siau la nostra advocada, &

A la vostra santa casa
pujen moltes professons,
de Cerdanya gents sens tasa,
grans y xichs, fins els minyons;
puix sou de tots advocada,
amostraulos qui tant pot:
siau la nostra advocada, &.

Oh font santa de virtut,
en lo món no teniu par;
cobren tots en Vós salut,
los que us solen reclamar,
y la culpa olvidada,
en lo trànsit de la mort:
siau la nostra advocada, &.

Oiunos, Verge preclara
y estrella singular;
nostra vida pura y clara
á Déu vullau presentar;
mare de tots proclamada,
nos lliurareu d'aquell foch:
siau la nostra advocada, &.

Mare de tots desitjada,
en la vida y en la mort,
siau la nostra advocada,
Mare de Déu de Belloch

SECCIÓ HISTORICA

MONEDES ENCUNYADES A SALARS

EN LO SEGLE XVII

En lo *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana* del any 1889 se donà compte de que D. Marian Pano, escriptor aragonès, havia trobat en la iglesia colegiata de Graus, en la regió Ribagorzana, diferents monedes, fins a les-hores inèdites, en sa major part pertanyents á poblacions catalanes.

Referia la meteixa publicació que portaven los noms de les següents poblacions del nostre Principat :

DINER DE LA VAL DE ANEO.

DINER DE SORT.

✠ POBLA DE SEGUR.

... VILA DE SALAS.

CIVITAS VRGELLINA.

Y altres atribuïdes á Balaguer y á Escaló.

Totes aquestes monedes presentaven lo meteix caràcter d'esser encunyades d'una sola cara.

En lo següent any de 1890 lo *Boletín de la Real Academia de la Historia* insertava un article titulat *Numismática de Urgel y de Ribagorza*, y que no era altra cosa que la comunicació que hi trameté lo Sr. Pano, en data de 20 de Juny de 1889, explicant per menut la predita troballa. En lo petit estudi numismàtic presentat ab tal motiu pel Sr. Pano se comparen los exemplars trobats ab altres similars de que dona compte Aloïss Heïss en sa interessant obra de numismàtica espanyola.

Les predites monedes eren en número de 13, trobades al ensemps á Graus. Començà, lo Sr. Pano, donantne una minuciosa descripció de totes elles. Després presentà los antecedents que pogué trobar en la obra d'Heïss, pels quals se veyà que ja abans se'n coneixien pertanyents á

algunes poblacions catalanes (Tarragona, Tortosa y Urgell) certs exemplars de llautó, encunyats d'una sola cara, tal y com eren los per ell exhumats.

Conclogué son article dient qu'és difícil fixar la època de la encunyació d'aquestes monedes y marques, que, exceptuant la de Sort, hont los caràcters de la inscripció recorden la època gòtica, les demés s'han degut encunyar durant lo segle XVII, tal vegada ab motiu de les dificultats per les que degué atravessar la nostra terra durant lo famós alçament de 1640.

Per lo que respecta á la moneda de Salars, deya lo referit escriptor: «...VILA DE SALAS. — Águila de dos cabezas con una flor encima de ellas y dentro de un círculo de puntos. Diámetro, 16 mm. Peso, 30 cg. Laton incuso». Més avant afirmava qu'és indubtable que s'encunyà per servir de moneda.

Ja sabem, per lo que tenim dit en altre lloch, quina vila fou la de Salars en lo antich comtat de Pallars, convertit en marquesat de Pallars en lo segle XVI. Figurà entre les més importants poblacions de la regió, y de son passat esplendor no'n queda al present altre recort que alguns escuts nobiliaris esculpits en les llosanes de molts portals de la vila, y la seva renomada fira en la Quaresma.

De Salars n'havem adquirit cinch monedes diferents, pertanyents al segle XVII, è inseguint lo model de la que descrigué, en 1889, lo Sr. Pano. Són, donchs, totes cinch de llautó, encunyades per una sola cara, y ostenten la simbòlica àguila de dos caps.

Los autors d'heràldica afirmen que la àguila de dos caps fou l'emblema ò escut dels comtes de Pallars. La observació ns ha comprovat esser això exacte. Aixís lo segell anular d'Arnau Roger de Pallars, qui governà lo comtat en la primera meitat del segle XV y qu'havem vist cloent certa carta seva original, conté lo gravat d'aquella àguila. També's troba pintada en cert altar gòtich del segle XIV ò XV, existent en l'antiquíssima població d'Orcau, al mitj del escut de cert guerrer qu'està de centinella á la presó de Sant Joan.

Al meteix fi convé tenir en compte qu'entre les monedes descrites pel Sr. Pano, l'àguila de dos caps se troba en la de la vall d'Aneu, lloch també pertanyent al comtat de Pallars.

Los cinch tipos que havem trobat de les monedes de Salars són los següents:

I tipo. — Mideix 21 mm. Al centre de la moneda, circuida per un cercle de perles trencat en son extrem superior, hi hà la àguila de dos caps qual cos és molt petit. Del mitj dels colls de la àguila ne surt una planta de tres flors y dugues fulles, ocupant, les primeres, la distancia d'entremitj dels cercles interior y exterior. De les flors n'arrenca la inscripció:

DE LA VILA · DE SALAS

II tipo. — Mideix 16 mm. És completament igual á la precedent en dibuix. Les fulles de la planta tot just apunten, y en cambi ressurten exageradament les tres flors. Lo cercle exterior de la moneda és de perles, y l'interior és llis. De les flors n'arrenca la inscripció:

DE LA VILA DE SALAS

III tipo. — Mideix 16 mm. Del dibuix de la moneda n'ha desaparegut la planta de tres flors que s'observa en les dugues precedentes, essent completament tancat lo llis cercle interior. Entre aquest y lo exterior de perles hi corre la llegenda, en tipos molt regulars y petits:

(✱ DE LA VILA DE SALAS

IV tipo. — Mideix 16 mm. Exactament igual al precedent, del que's diferencia per lo tamany de les lletres de la inscripció. En la present varietat són molt irregulars y de major magnitut, revelant un encuny més groller. La meteixa llegenda:

(✱ DE LA VILA DE SALAS

V tipo. — Mideix 16 mm. Molt semblant al III, del que se n'aparta per petites y visibles diferencies en les lletres y en la àguila. Se reconeix fàcilment observant que, en la inscripció, lo parèntesis ò ratlla existent abans de la creu, ha desaparegut. En quan á la àguila, té'l cos de més amplada y en los exemplars ben encunyats podrà veureshi dibuixat un escut de tauler d'escachs propi d'Urgell. Meteixa llegenda:

✱ DE LA VILA DE SALAS

Totes aquestes monedes apareixen dugues vegades ressellades ab la contrasenya SA, inicials de *Salars*. Lo gruix del llautó és constantment de mitj milímetre. Estàn retallades á mà y ab gran desigualtat, per lo que resulta inútil fixarse en lo pes que tenen.

Per les senyals qu'en molts exemplars mal retallats s'observen d'altres monedes contigües s'evidencia que l'encuny era de mà y que ab cada colp sols se n'estampava un exemplar.

La poca seguretat en lo colp d'encuny dona lloch á que's presentin algunes variants. Ne podem assenyalar quatre:

I variant. — En la moneda del tipo III. Diu la inscripció:

(✱ DE LA VILA DE SALAS

la *d* y la *e* formant una sola lletra.

II variant. — En la moneda del tipo V. Lo cercle exterior de perles és doble en lloch de senzill, en la meytat de sa extensió.

III variant. — En la moneda del tipo V:

✱✱ DE LA VILA DE SALAS

(Dugues creus al començar la inscripció.)

IV variant. — En la moneda del tipo V:

✠ DE LA VILA DDE SALAS

(Dugues *d* en lo derrer *de*.)

En quant á la època de la encunyació, se pot assegurar que fou en la guerra de 1640 á 1652. No sols ho prova la circumstancia d'esser moltes les poblacions que n'encunyaren per son compte y rahó, á manera d'emprèstit especial de guerra, sí que també per haver aparegut, al trobar les monedes abans descrites, y en mitj d'elles, una de Lluís XIV encunyada á Barcelona en 1645 y altre de Felip IV de la meteixa seca de Barcelona. Això dona á entendre que juntes, desde la època en que acabaren de circular, han pervingut fins á nosaltres.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

L'OBSERVATORI DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

Un dels principals objectes de l'excursió que á Sant Feliu de Guíxols y á Tossa efectuàrem los dies 28 y 29 de Juny últim fou la visita al notable observatori qu'en la primera de dites viles posseheix l'intelligent y entusiasta aficionat á les ciències D. Rafel Patxot. A pesar de les molt bones referències que ja teniem d'aquest observatori, experimentàrem al visitar-lo una verdadera sorpresa. Està situada aquesta notable construcció científica en la part alta de la propia casa del Sr. Patxot, punt desde'l qual s'hi gosa d'una vista dilatadíssima, limitada per l'horitzó del mar y per pintoresques montanyes cobertes de sureres.

De dugues seccions consta l'observatori del Sr. Patxot: una astronòmica y una altra meteorològica. La secció astronòmica està representada per un magnífich instrument compost de dugues ulleres paraleles de grans dimensions formant un sol cos que va montat sobre un peu equatorial. Una de les dugues ulleres és astronòmica y està destinada á l'observació directa del cel; lo diàmetre de son objectiu és de 22 centímetres y la longitud focal de 3 metres. L'altra ullera és fotogràfica, és á dir, que té per objecte la fotografia dels astres. Les dimensions d'aquet darrer instrument són 22 centímetres de diàmetre per l'objectiu y 2'40 metres de distancia focal. La diferencia entre les ulleres astronòmiques y fotogràfiques consisteix, com és sabut, en la distinta manera d'estar construïts los objectius: los astronòmichs, que serveixen pera l'observació directa, estàn acromatitzats pera'ls raigs lluminosos ò visibles, mentres que'ls fotogràfichs ho estàn pera'ls raigs químicshs, que són los que actuen sobre la placa sensible. Abans de rebre l'imatge sobre aquesta placa, és ampliada, en l'instrument del observatori de Sant Feliu, per medi d'un ocular: d'aquesta manera s'eviten les ampliacions desmesurades del clíxé y, per lo tant, que perdi en finura per l'augment del gra de l'emulsió. Es lo meteix procediment que segueixen los Srs. Loewy y Puiseux, de l'Observatori de París, en l'obtenció de les precioses fotografies de la Lluna qu'estàn en l'actualitat prenent, y que jo tingui l'honra de presentarne

fa poch algunes proves, per medi de projeccions lluminoses, en lo local del nostre CENTRE.

Com he dit més amunt, aquet preciós instrument astronòmic-fotogràfic, que procedeix de l'acreditada casa Secretan y Mailhat, de París, està montat sobre peu equatorial, ab sos corresponents cícrcols horari y de declinació, y provist d'un aparato de rellotgeria ab regulador Foucault que permet seguir automàticament y ab una precisió assombrosa'l moviment dels astres. Pera llegir los cícrcols durant la nit, hi van afegides dugues petites làmpares elèctriques d'incandescencia, que l'observador pot encendre y apagar á voluntat. No hi hà que dir qu'en aquest instrument s'hi aplica'l micròmetre pera la mesura de distancies y ànguls, l'espectroscopi pera l'anàlisi de la llum dels astres y observació de les protuberancies solars, y altres aparatos propis pera'l estudi del cel. L'instrument equatorial està protegit per una cúpula giratoria, de la casa Gillon, de molt fàcil maneig y que permet observar en qualsevol direcció.

La part meteorològica del observatori del Sr. Patxot és rica d'aparatos, principalment ab los excelents inscriptors de la casa Richard, aparatos que si bé no donen tanta exactitut com los d'observació directa, tenen la ventatja de suministrar indicacions pera tots los instants per medi de curves. Això no impideix que's trobin en lo propi observatori, cosa per altra part necessaria pera servir de patrons als inscriptors, lo baròmetre Fortin, termòmetres de mercuri, psicròmetres, etc., instruments qu'en conjunt donen l'estat meteorològich diari de la manera més complerta que's pugui desitjar.

A tant preciosos elements de treball s'hi afegeixen sales d'estudi, quarto pera manipulacions fotogràfiques, y sobre tot una esplèndida biblioteca científica en la qual s'hi troben importantíssimes obres tant antigues com modernes. Allí estàn condensats tots los progressos de l'Astronomia, desde Copèrnich, Galileu y Bayer fins les derrerres publicacions dels millors observatoris y astrònoms del món.

Jo, que per la ciencia del cel he sentit sempre la devoció més gran y que á n'ella he dedicat y dedico totes mes pobres forces, és indefinible'l sentiment d'intima satisfacció que sento al veure extendres aquestes aficions científiques per nostra estimada Catalunya y aixecarse un observatori que, com lo del Sr. Patxot, pot competir ab los escassos establiments oficials que d'aquet gènere té Espanya y que supera á tots los particulars. En aquesta nació, en que la protecció científica del Estat

és nula, devem fiarho tot á l'esforç individual: sols per aquet podrà lograse que'l progrés científich, qu'és l'honra més grossa que avuy pot ostentar un poble, no sigui una paraula vana entre nosaltres.

Y, pera acabar, no'm queda més que agraphir al Sr. Patxot l'exquisita amabilitat de que vam ser objecte los excursionistes per part d'ell y felicitarlo per sa meritoria obra científica, desitjant al meteix temps que son observatori, que'l CENTRE va tenir l'honor d'inaugurar, dongui molts fruits per bé de la Ciencia y per l'honra de Catalunya.

JOSEPH COMAS SOLÁ

COMUNICACIONS

ESPELEOLOGIA CATALANA

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA ha circulat, entre sos socis delegats y diferentes persones qu'han demostrat sentir viu amor y entusiasme per la patria catalana, un extens y meditat *Interrogatori* encaminat á recullir abundants y profitoses notícies sobre les cavernes y llachs, rius y corrents naturals subterrànies, qu'és lo qu'en tecnicisme modern s'entén per *espeleologia*.

Convençut de l'importancia d'aquesta mena de treballs y també de la consideració que's mereix una corporació tant digne è ilustrada, no sols he determinat donar aculliment á tant profitosa idea, contestant, sens pretensió alguna, les preguntes de dit *Interrogatori*, sinó qu'he decidit també donar publicitat á mon insignificant treball, desitjós de que, fentse més del domini del públich, rebin nova confirmació, important augment ò deguda correcció los datos que consigno.

Mes respostes afecten sols á lo observat en esta comarca; y com en ella hi hà moltes persones entusiastes y observadores, espero que faràn públiques ses observacions ò que procurarán que d'elles tinguem notícia pera que arribi á coneixement de dit CENTRE, que tant fa y ha fet pel ver esplendor de nostra estimada Catalunya.

RESPOSTES AL INTERROGATORI PROPOSAT PEL «CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA»

PREGUNTA 1.^a

«¿Hi hà algun lloch hont se fonguin les aygues d'alguna font, riera ò estany? Nom. Situació. Fenòmens observats. Què'n diu la tradició.»

RESPOSTA

Nom: *Los Fenents* (*sumideros*).

Fenòmens observats: Són los *Fenents* unes esquerdes natu-

rals observades en la roca tosca calcinal que constituheix lo subsol del terror pla de Banyoles, inclòs lo que sosté y volta l'estany. Les aygues que surten d'ell circulen avuy per rechs ò canals deguts à l'industria humana. Abans de sa construcció l'aygua vessava è inundava'ls terrenos vehins, formant una infecta bassa, un extens joncar, quals aygues se fonien perdentse ò escorrentse en les grans esquerdes ò fenents de la roca.

Avuy se reproduheix aquet fenòmen en dies d'inundacions, en que'ls terrenos immediats al estany queden invadits per les aygues, que prompte queden en sech gracies á la fabulosa filtració y escorro que proporcionen los fenents. Quan això s'observa apareixen soptadament varies fonts en lo pla de Banyoles, que s'estronquen tant bon punt queden en sech los terrenos inundats per les aygues sobrerres del nostre estany.

Pla avall de Banyoles, 3 kilòmetres al E. de la vila, á Burgonyà, raja una font molt caudalosa, que per sí sola dóna moviment á una mola de molí fariner, que molt bé podria ser originada per l'escorro d'aygues filtrades en algun fenent qu'existís en lo fondo del estany.

Què'n diu la tradició: La tradició li senyala aquest origen.

PREGUNTA 2.^a

«¿Hi hà alguna font ò estany que de prompte augmenti'l seu caudal líquit sense haver plogut en tota l'encontrada? Nom. Situació. Fenòmens observats. Què'n diu la tradició. Color de l'aygua.»

RESPOSTA

Nom: L'estany de Banyoles.

Situació: Provincia de Girona.

Fenòmens: Una fosa repentina de les neus del Canigó fan pujar soptadament lo nivell de les aygues de dit estany. Les neus desglacen ab promptitut quan sobrevé una ponentada, lo més calent dels vents que regnen en lo país.

Què'n diu la tradició: La tradició constant assegura que l'estany creix en aygues quan sobrevé una ponentada.

Color de l'aygua: L'aygua no pert sa diafanitat.

RESPOSTA 2.ª BIS

Estanyols de la Cendra.

Banyoles, á mitjorn del estany vers Porqueres.

L'augment del caudal de les aygues no és tant notable com á l'estany.

També la tradició l'atribueix al influix de les ponentades.

Les aygues en estat normal són cristallines, però ab les avingudes accidentals arrastren un fanch cendrós (marga), algunes vegades color d'ocre, però tant espès qu'ocasiona la mort als peixos y altres habitants d'aquelles aygues.

PREGUNTA 3.^a

«¿Hi hà alguna font que ragi ab intermitencies, notantshi abans ò després bufades d'aire? Nom. Situació. Fenòmens observats. Què'n diu la tradició.»

RESPOSTA

Nom: Estany d'Espolla.

Situació: Provincia de Girona, en los confins de les parroquies Usall y Fontcoberta, 3 km. al N. de Banyoles.

Fenòmens observats: Aquest estany se forma quan les plujes són molt duraderes y'ls manantials han tornat ab abundancia. L'aparició d'aquestes copioses dèus va precedida de bufades d'ayre. Lo caudal d'aquestes dèus és tant extraordinari qu'invaideix una gran extensió de terreno, formant un bonich estany, del qual surt per espay de molts dies un gran canal d'aygua, que va á parar al Fluvià, determinant abans una imponent cascata. Altres manantials qu'emergeixen en lo meteix Pla d'Espolla no s'uneixen á n'aquest estany y busquen sa sortida vers la conca del Ter. Al formarse aquest improvisat estany queda de moment poblat de grosses anguiles, qual procedencia hà de ser igual á la de les aygues.

Què'n diu la tradició: La tradició suposa que reapareixen aquestes dèus ab una ponentada. Falta comprovarse. Lo cert és que s'originen sempre ab un gran tampir, may en temps de sequedat, per més que regnin grans ponentades.

RESPOSTA 3.ª BIS

La Font Boja.

Província de Girona, vall d'Hostoles, poble de Les Planes.

Aquesta font raja ab intermitències variables, segons siga major ò menor lo caudal dels manantials que l'alimenten. D'aquí 'l nom de *Boja* que li ha donat lo poble.

Ignoro lo que d'ella en diu la tradició. Los socis delegats d'Amer, Olot y altres poblacions d'aquella comarca podrien donar major suma de detalls.

PREGUNTA 4.^a

«¿Hi hà algun terrenó desde'l qual se senti per sota terra remor d'aygua que corri? Nom. Situació. Fenòmens observats. Què'n diu la tradició.»

RESPOSTA

Nom: Sant Miquel de Campmajor.

Situació: Província de Girona, vall de Mieres, 6 km. á ponent de Banyoles.

Fenòmens observats: En temps de forts ayguats se produeixen en dit poble enfonsaments de terrenó en forma de pous, en qual fons se veu corre notable quantitat d'aygua. No fa molts anys qu'al produhirse un d'aquets enfonsaments s'engolí un arbre, que arrastrà avall la corrent subterrània.

Què'n diu la tradició: La tradició suposa qu'eixes corrents alimenten l'estany de Banyoles. Falta comprovarse.

PREGUNTA 5.^a

«¿Hi hà alguna font, bassa ò estany qu'arrastri fulles ò branquillots d'arbres y mates que no siguin á l'encontrada?»

RESPOSTA

Res ab precisió tinch observat sobre aquet particular en aquesta comarca; però's comprèn que les corrents subterrànies

de que s'ha fet menció en la resposta anterior poden donar lloch al fenòmen referent á n'aquesta pregunta.

PREGUNTA 6.^a

«¿Hi hà en la terra algun forat de fons desconegut ò que llensanhi pedres se noti que toquin una massa d'aygua? Nom. Situació. Fenòmens observats. Què'n diu la tradició.»

RESPOSTA

Nom: *Los Fenents*.

Situació: Banyoles.

Fenòmens observats: Com s'ha dit anteriorment, *Los Fenents* són unes grans esquerdes d'amplaria variable que verticalment quartejen los banchs de roca tosca calcinal que constitueixen lo pla de Banyoles y sobre'ls quals està edificada la vila. L'aygua qu'alcança algun fenent se precipita envers son fons y discorre lliurement per sota la filada inferior d'aquets banchs de roca. Sols arribant á tal profunditat los pous ofereixen aygua: després los fenents de Banyoles responen á l'intenció que porta en sí la pregunta sexta que discutim.

Què'n diu la tradició: Res diu de particular la tradició sobre aquet tema.

RESPOSTA 6.ª BIS

En la persuasió de qu'en la pregunta sexta lo que's proposà l'*Interrogatori* és precisar l'existencia de manantials ò depòsits subterranis d'aygua (pregunta que no és altra cosa qu'una variant de les dugues anteriors), faré constar la resposta següent:

Nom: *Les Dèus*.

Situació: Pla d'Espolla, parroquia d'Esponellà, vehinat de Martís, 5 km. al NO. de Banyoles.

Fenòmens observats: Aquets manantials ò dèus vuyden son gran caudal en la ribera dreta del Fluvià després d'haver discorregut per dessota dels banchs de travertí pliocènich, roca atravesada per grans forats que'ns recorda l'existencia geològica d'un extens llach de qual fons surtien nombrosos aspiralls de gasos y vapor d'aygua (*geissers*). Avuy aquell terrenó és en

gran manera secà y 'ls pous qu'en ell s'obren no donen aygua fins qu'han descendit al terreno argilós subjacent á la roca. Aquesta no té fenents ò esquerdes, però supleixen sa presència 'ls nombrosos y grans forats de la roca, pels quals fàcilment s'escorren les aygues superficials. Si per ells fos possible tirarhi pedres, se notaria que cauen sobre una massa d'aygua.

Què'n diu la tradició: La tradició no memora res sobre'l particular.

PREGUNTA 7.^a

«¿Hi hà alguna caverna ò cova qu'hagi sigut completament examinada?»

RESPOSTA

Ignoro que cap caverna ò cova, de les moltes qu'existeixen en la província, hagi sigut examinada en lo sentit hidrològich á que, apar, se contreu aquet qüestionari. En cambi ho han sigut varies de Serinyà en busca d'antecedents d'arqueologia prehistòrica.

PREGUNTA 8.^a

«¿Hi hà alguna caverna ò cova que no hagi sigut explorada? Nom. Situació. Què'n diu la tradició.»

RESPOSTA

En la nostra comarca hi hà varjes coves ò cambres subterrànies de reduhida capacitat, bones llums y ventilació, qu'en lo temps antich han convidat al home á pendreles per morada.

Nom: La *Vora gran d'en Carreres*, la *Vora dels Encantats* y les Baumes de Parets de Fluvià.

Situació: Les dugues primeres són á Serinyà y la tercera á Parets.

Què'n diu la tradició: La tradició refereix qu'en elles hi feyen estada les fantasmes, gojes y dònas d'aygua.

A Serinyà meteix, á Rocacorva, Finestres, Adri, Ventatjol y en diferents altres pobles, existeixen també coves, de les que res sé en particular. Ignoro, en cambi, que hi hagin *cavernes*

ò cavitats més ò menos grans y tortuoses que's prolonguin y bifurquin en son trajecte. No són les dificultats materials les qu'han privat son reconeixement.

PREGUNTA 9.^a

«¿Hi hà algun single, avench ò rocaterra en que hi hagin cavernes, forats ò esqueys que no puguen ser examinats per la seva fondària, ò, al contrari, per ser inaccessibles atesa la seva altura? Nom. Situació. Fenòmens observats. Què'n diu la tradició. Dificultats d'exploració.»

RESPOSTA

Nom: *La Vora dels Encantats*.

Situació: Serinyà, á mitj camí de Banyoles á Besalú, al peu de la carretera d'Olot, sobre un single situat en la ribera dreta del riu Ser.

Fenòmens observats: Després de la cambra ò cova immediata á son ingrés, presenta un carreró estret y de difícil curs qual extensió no pot avuy recorre l'home. L'escassa capa de terra de la cova conté ceràmica molt primitiva. Res dech observar respecte á notícies hidrològiques.

Què'n diu la tradició: La tradició suposa, com ho indica son nom, qu'en los temps més antichs era un palau d'*encantats* y que llavors tenia ramificació molt prolongada envers lo poble y que avuy és impracticable tal comunicació, exceptuat per animals de curta talla.

Dificultats d'exploració: Les dificultats d'exploració consisteixen en lo arriscat qu'és arribarhi tenint sempre als peus la gran singlera y'l tenir que fer ús d'escales de mà per salvar les dificultats que presenta'l terreny; de modo que, satisfeta la curiositat de la primera visita, no queden desitjos de repetirla. Parlo per experiència propia.

PREGUNTA 10

«¿Hi hà algun terreny que, passant per ell ab carro ò picant fortament, sembla qu'és vuit de sota y hà d'ensorrarse? Nom. Situació. Què'n diu la tradició.»

RESPOSTA

Nom: Banch de tosca calcinal.

Situació: Banyoles y circunvehins pobles, provincia de Girona. Dins de la vila y fóra d'ella, allí hont la roca està descarnada ò sols la cobreix prima capa de terra, lo pas dels carros ocasiona una remor ò trontoll com si's transités per sobre d'una volta. La fresa d'un martinet, la trepidació d'una fàbrica ò cosa consemblant, se trasmet igualment á gran distancia. Igual s'observa á Porqueres (*Les Estunes*), á Serinyà, etc.

PREGUNTA 11

«¿Hi hà algun terreno ensorrat, cases soterrades ò escllavisades importants? Nom. Situació. Què'n diu la tradició.»

RESPOSTA

Nom: *Les Vores d'en Ferrer*.

Situació: Serinyà (Girona).

En aquet poble hi hà diferentes coves, que ja tenim citades, y ademés les qu'are'ns ocupen, determinades per vuits ò espays naturals enclosos entre'ls banchs de dita tosca calcinal. L'existencia d'aquestes cavitats allí, com á Banyoles y altres llocs, és lo que comunica'l ressò ò trontoll cavernós al terreno quan sobre d'ell discorre un carruatge, á que fa referencia la pregunta anterior. La volta d'una de les coves ò vores d'en Ferrer s'enfonsà naturalment, y com aquesta's comprèn que podria haverhi altres ensorrades en aquesta formació toscosa calcinal.

Què'n diu la tradició: La tradició no sé que diga res d'elles.

PREGUNTA 12

«¿Hi hà cap esquey, forat ò avench ahont á l'hivern surti vapor d'aygua en forma de petita boyra ò fumarola? Nom. Situació. Què'n diu la tradició.»

PREGUNTA 13

«¿Existeix alguna cova que tingui lo que s'anomena la *guilla* ò àcit carbònic, qu'apaga qualsevol llum? Nom. Situació. Què'n diu la tradició.»

RESPOTES 12 Y 13

Dins d'aquesta comarca ignoro tota observació sobre abdós extrems, ni he sentit referir á ningú l'existència de semblants curiositats naturals. La primera pregunta no dupto pogui tenir algun die resposta favorable, donchs no fora estrany que algun dels fenents deixés despendre boyres ò fumarola, manifestació de l'humitat qu'en sos espays regna. La segona pregunta és de pensar que no trobarà resposta afirmativa.

Termino pregant al curiós lector que'ns dongui á coneixe les observacions que sobre'l particular tinga recollides, ò bé que directament les faci del domini públich per medi de la premsa, contribuint aixís al major esplendor de la patria catalana al pas que correspondrem tots al desinteressat zel ab que'l procura l'entusiasta y il·lustrat CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA.

PERE ALSIUS Y TORRENT

Soci delegat á Banyoles

(Del *Semanario de Bañolas*, núms. 126, 127, 128 y 129.)

SECCIÓ FOLK-LORICA

LO COMTE

A unes tres hores curtes de la vila de Sort, que va acostantse al Pireneu, y á unes sis llargues de la ciutat de Tremp, que ja fuig cap al pla, està situada la població de Gerri de la Sal, de limitat horitzó y escasses terres conreables, però ab una abundosa y rica font d'aygua salada y gran nombre d'eres per fabricar la preciosa substancia que li dona nom y la fa viure.

A poca distancia de les últimes cases d'aquella vila, tirant cap á la de Sort, y á la vora del riu Noguera Pallaresa, se troba una petita barriada de pochs edificis, que podria dirse arrabal de la població y anomenada *Lo Comte*, qual nom diu que li ve del remotíssim fet que provaré de relatar.

Lo comte de Pallars, venint de cacera un dia d'ivern d'aquells més rigurosos, trobà que l'estany de Moncortès estava gelat de banda á banda. Com qu'era brau y amich d'aventures, volgué atravessar-lo montat en son cavall, y, sens encomanarse á Déu ni al diable, l'esperonà, posant en execució tant atrevit y perillós capritxo.

Com qu'aquell estany és molt gran, ja feya bon rato que havia deixat la vora, sens haver perdut may lo comte la sang freda en les continues reliscades que pegava'l cavall, al que havia fet recobrar sempre ab mà forta y segura'l perdut equilibri.

De sopte, á impuls d'una d'aquelles reliscades y esforç suprem del cavall per posarse de peu, sentí lo comte com lo glaç cruixia devall seu, y que, esberlantse en totes direccions, anava á engolir-sels l'estany per sempre més en un obrir y tancar d'ulls.

En tant apurat cas, y comprenent que cap auxili del món podia salvar-lo, recorregué al cel, fent una valiosa promesa á la Verge del monastir de Gerri si'l salvava en aquella ocasió. Fou escoltat; y, sens donarsen compte, vegé que altra volta ell y cavall estaven sobre terreny ferm, no trigant en trobarse sans y bons á l'altra banda del estany.

Però com que'l desagrahiment acostuma á ser patrimoni de molts, y més d'aquell comte, que tenia'l cor bastant corromput, diu qu'al veures fòra d'aquell lloch exclamà: «Aygua passada, Mare de Déu enganyada».

Irat lo bon Déu al veure tal cinisme y petitesa d'ànima, lo castigà al moment enviant-li tant completa ceguera que no'l deixà

passar d'aquell lloch; però tant prompte com li quedaren los ulls tancats á la llum, recobrà la vista del esperit, y, reconeixent son gravíssim pecat, postrat en terra demanà perdó de tot cor y derramà llàgrimes d'arrepentiment. Y renovant la promesa que falsament havia fet á la Verge del monastir de Gerri, li digué que tant prompte com tindria ocasió la compliria.

Compadescut Nostre Senyor d'aquell que havia cambiat superbia per humilitat, li retornà la vista.

Després de donar gracies al cel per tant suprem benefici, emprengué'l comte de nou aquella marxa que havia interromput per tant dolorós motiu.

Quan arribà al lloch descrit al començament d'aquesta tradicional historia, frisós de poguer cumplir tant sagrat deute, entregà allí meteix una forta suma de diner perquè pogués quedar feta lo més aviat millor sa prometença, és á dir, qu'en aquell lloch féu *lo comte* á la Verge del monastir de Gerri. Per això és conegut per *Lo Comte* aquell aplech de cases que molts veuen y anomenen sens saber l'origen de son nom.

En l'iglesia del antiquíssim monastir de Gerri existeix encare una pintura mural que representa aquet fet, ò siga al comte de Pallars en lo moment d'enfonsarse en l'estany de Moncortès.

FRANCISCO RAMON MONRÓS
Soci delegat á Tremp

L'ARPA DE DAVIT

Quan Davit va morir, va carregar-se l'arpa al coll y s'en va anar cap al cel.

Truca, y surt Sant Pere. (Perdonin l'anacronisme, més aixís ho diu la llegenda y aixís ho deixo.)

— Qui sou? — va preguntar el de les claus.

— Soch Davit.

— Y ahont aneu ab aquet trasto?

— Trasto? Dir trasto á la meva arpa!

— Bé: què voleu?

— Entrar.

— Entreu, més abans deixeu l'arpa.

— Deixar l'arpa?... Això sí que no ho faré pas.

— Donchs no entrareu. ¿Què'n farem aquí d'aquesta arpa vella?

— Vella?... Per això precisament me l'estimo més. Tal com veyeu, aquesta arpa m'ha servit per cantar alabances al Senyor: ella és la que m'ha consolat en les meves aficcions, ella la qu'ha acompanyat los meus salms penitencials. Y voleu que la deixi? Vaja, no ho faré pas!

— Creyeume, llenseula, perquè sinó no entrareu pas: ja us ho hi dit.

Molt li recava á Davit llensar aquella companya de tota la seva vida, però encare li recava molt més no poguer entrar al cel; aixís és qu'á la fi's va decidir á llensarla, y va anar á caure á Tarradell, prop de Vich.

Y heus-aquí per què desde llavors los de Tarradell toquen l'arpa (1).

CELS GOMIS

Recullida á Vich, Desembre de 1864.

(1) A Reus diuen: «Los de Vilavert toquen l'arpa», perquè abans los d'aquet poble tenien al Camp de Tarragona la meteixa mala fama que'ls de Tarradell á la Plana de Vich.

GABASSA

Lo poble de *Gabassa*, segons uns, ò *Gavasa*, segons altres, endinzat unes 4 lleugues en l'Aragó, crech qu'antigament perteneixia al comtat de Ribagorça, aixís com are perteneix á la província d'Osca y al partit de Benavarre, y en lo eclesiàstich al bisbat d'Urgell.

Se troba á unes 4 lleugues al O. del Noguera Ribagorçanà ò de la vall d'Ager, á 2 al SO. de son cap de partit Benavarre, á 3 1/2 al SE. de Barbastro, y á 3 1/2 al N. de Binefar, qual estació de ferro-carril és la més propera y avinent que aquet poble té.

La situació topogràfica és estranya y capritxosa. Es tant amagat y voltat de penyalars aquet poble, que'ls viatgers, tant si pujen de Peralta de la Sal (á 1/3 de lleuga al NO.) com si baixen de Benavarre, no'l poden veure fins que hi són adins.

Per la banda de dalt, ò siga de sol-ixent, l'amaguen dugues gegantines y espadades roques; per la banda de baix, ò siga de ponent, l'amaga una infinitat d'arbres. Per la banda de dalt l'adornen les dites roques, que li donen una entrada capritxosa que sempre m'ha agradat; per la banda de baix l'adornen les nombroses oliveres dels camps y 'ls altres arbres verts que vesteixen tota la vora del barranch que renta'ls peus á n'aquet poble. Aixís és qu'ab l'aixam de pardals que nien en les roques, y ab los rossinyols, cadernerres, merles y tota mena de moixons cantayres que nien en la fresca y esmeragdina boscuria de vora'l barranch, aquet poble sembla en primavera verament un paradís.

L'entrada d'aquet poble per la banda de dalt és un portell d'uns 4 ò 5 metres d'amplaria, format per les dugues roques. Sembla qu'abans estarien unides, y qu'ab lo temps, ò natural ò artificialment, s'han obert per donar pas á l'aygua del barranch y á la gent. Me confirma en aquesta creencia'l nom del poble, *Gabassa*, qual etimologia no és altra, per mi, que la de *gran bassa*, perquè no tinch cap dupte de que á la part de fòra del pont ò del portell hi hauria una gran bassa natural, a'xis com are n'hi hà una de petita y artificial que serveix per replegar l'aygua del molí que's troba dessota'l pont.

Abans estava situat lo poble al cim d'un serrat á un tret y mitj de pedra d'hont és are; y en lo segle XVII una peste'l deixà gayre bé desert, y'ls pochs que restaren vius se'n baixaren á edificar á la vora del barranch.

En lo meteix serrat, y al cim de la roca que'l domina d'uns 50 metres y que fa de mur al portell del pont, encare s'hi veuen despulles d'un castell que seria en lo temps dels moros lo guayta y la defensa d'aquet poble. Lo fortí havia d'esser molt petit, puix petit és lo setí qu'ofereix la roca.

En aquet poble s'hi cull oli, vi y blat. No és dels més richs ni tampoch dels més pobres, y 'm sembla que tothom hi viuria sense gana si no fos allò de sempre: «Les pedres, al pedregal».

Però lo que més val per Gabassa és la font que naix á un quart més amunt, en un punt que per la meteixa font n'anomenen *Clot del Ull*. L'aygua que hi brolla és poca, la tercera part d'una mola; però 'l profit que dona és molt perquè no'n deixen perdre ni una gota. Li fan regar tots los camps qu'estàn vora del barranch, hont hi cullen trumfes, fasols y tota mena d'hortalices, y això és lo que treu la fam de les cases pobres; y les sobres les aprofiten per dos molins que perteneixen á dos propietaris del poble, y són molt concorreguts dels pobles del voltant; de manera que lo que hi manca és aygua, però may blat.

D'antiguitats no se n'hi troben, sens dupte perquè 'l poble no data més enllà del segle XVII, com á dalt deixo apuntat. Y havent-me proposat no parlar en aquesta ocasió més que d'aquet vilatge, deixaré per alguna altra les qu'en los del voltant se troben.

LLENGUATGE

Aquet ni és català ni és castellà, sinó una barreja d'abdós que á voltes fa riure, però tira més al primer, de manera qu'un castellà diria qu'enrahonen lo català pur, encare que per un fill de Catalunya no és més qu'un enderroch de la nostra aymada llengua.

Lo que més diferencia aquesta parla de la nostra és la pronunciació castellanizada: això sol li fa perdre totes les belleses, si cap n'hi quedava del català.

De la *l*, després de *b* ò *p*, ne fan *ll*, com per exemple: *plat*, *blat*, ho pronuncien *pllat*, *bllat*.

La *c* y la *x* les pronuncien com los castellans; la *s* sempre la fan doble.

Totes les paraules acabades en *ts* les fan acabar en *x* castellana, com per exemple: *tots perduts* ho pronuncien *toz perduz*.

La *g* y la *j* catalanes les pronuncien la major part de les vegades com *ch* castellana; per exemple: *gira*, *Jesús*, ne fan *chira*, *Chessús*;

altres vegades de la *j* ne fan *y*, com en *jo*, *major*, fan *y*o, *mayor* (1).

A més d'aquesta diferencia que acabo de dir, tenen aquí les seves paraules que, per no ser ni castellanes ni catalanes, sinó sols catalanisades, mereixen menció particular. A continuació'n posaré una llista de les que'n sabré recordar.

MOTS PECULIARS D'AQUET POBLE Y DELS DEL VOLTANT

<i>Bonà mira</i> , molt.	<i>Moços</i> , <i>mozes</i> , noys, noyes.
<i>Un puyal</i> , un mont.	<i>Cutxill</i> , gabinet llarch, arma que sempre duen á lafaixa.
<i>Moixar</i> , mullar.	<i>Navalla</i> , ganivet usual.
<i>Renegar</i> , renyir.	<i>Pus</i> , donchs.
<i>Maldecir</i> , blasfemar.	<i>Eba</i> , era (verb).
<i>Cotxo</i> , a, goç, a.	<i>Ny'eba</i> , n'hi havia.
<i>Craba</i> , cabra.	<i>Tica</i> , tara, defecte.
<i>Güella</i> , ovella.	<i>Totxo</i> , bastó.
<i>Fiero</i> , ra, lletj, ja.	<i>Totxada</i> , bastonada.
<i>A de bones</i> , tantost.	<i>Guarda si vindrà?</i> Qui sap si vindrà?
<i>Zeguer</i> , derrer.	<i>Llessia</i> , iglesia.
<i>Mostrar</i> , ensenyar.	<i>Nene</i> , nen, nin.
<i>En ta tu y en ta y</i> o. per tu y per mi.	<i>Chitarse</i> , ajeures, posarse al llit.
<i>Coda</i> , cua.	<i>Chitar</i> , llançar.
<i>Coçeguetes</i> , cossigolles.	<i>Proutes</i> , <i>prouta</i> , gènere femení de <i>prou</i> . que aquí també és declinable.
<i>Afustar</i> , abuixar.	<i>Brama</i> , esquellots.
<i>Nantarse</i> , avançar, cuytar.	<i>Zegadera</i> , fals.
<i>Lloch</i> , poble.	<i>Torrodà</i> , pardal.
<i>Llogató</i> , poblet.	<i>Feixa</i> , faixa.
<i>Piar</i> , lligar, troçar.	<i>Molla</i> , gens.
<i>Pietes</i> , lligadures.	<i>Bolsó</i> , butxaca
<i>A la vegada</i> , a-les-hores.	
<i>De vegada</i> , a-l'hora.	
<i>Haure</i> , tenir.	

Are acabaré ab dos quadrets de costums, en los que procuraré encabirhi les principals, aixís com usar el llenguatge d'aquí.

(1) Pera que tothom ho conega, tots los mots qu'ells pronuncien en castellà jo'ls escriuré: de la *c* y la *ç*, indistintament ne faré *ç*, y de la *g* y la *j* ne faré *ch*, subratllant les paraules.

I

LA BRAMA

La Lluïsa era una noya molt modesta y retirada. Quan estava ab les altres s'hi distingia com la lluna entre 'ls estels, com la rosa entre les flors. La desinvoltura de les altres feya brillar més y més ses virtuts, de tal manera que á primera vista tothom deya que aquella flor no era d'aquet jardí, sinó que s'havia criat en altre més tancat y més cristià.

Y tothom ho endevinava, perquè la Lluïsa havia crescut en un poblet de montanya y en una llar ben calentoneta d'amor de Déu.

Encare que sos pares tenien pa y un dot regular pera donarli, ella s'en va baixar á servir á uns amos d'aquet poble.

Era un diumenge á la nit: ja tot lo món havia sopat, y la Lluïsa fregava 'ls plats qu'anava portant de la taula. Aquell matí ella no havia anat á missa pera no sentir publicarhi 'l seu nom junt ab lo del seu promès y pera esquivar les rialles y mirades dels envejosos; puix heu de saber que'l seu promès tenia dèu anys més qu'ella y ja havia acompanyat una costella al cementiri.

Encare que'l motiu y la costum la disculpaven, aquella nit la Lluïsa sempre sentia un rich-rach al fons de sa consciencia que continuament li deya:—¡Avuy no has anat á missa, tot y ser diumenge!—Eixa seria la causa de que aquella nit estés més trista y cap-ficada que de costum.

Més no, no era aqueixa la causa única: és qu'eixint del rosari, una amiga seva li ha dit quelcom á cau d'orella que l'ha feta estremir.

—Si no pot ser!—ha respost la Lluïsa.

—Vaya si pot ser! Lo teu promès és viudo, y ab això està explicat tot.

—¡Però si 'l Tonyo m'ha dit que's veuria ab ells y que'ls daria alguna cosa *pa* que passin la vetllada divertida!

—Si és aixís, callo. Jo sols sé que ja's preparaven,—afegí l'amiga de la Lluïsa, deixantla testa y parada al mitj del carrer.

Y aquelles paraules de sa amiga encare ressonaven en ses orelles, y'l drinch dels plats aquella nit li semblava una música infernal, una saragata de mil dimonis.

Tot-d'una se sent al carrer un atronador rebombori d'esque- lles, y en la casa de la Lluïsa un sech espetech: és qu'al carrer

feyen esquellots ò *brama*, com ells n'anomenen (1), als dos promesos, el viudo Tonyo de cal N. y á la Lluisa; y ella, al sentir la saragata de tantes esquelles, quedà feta una estatua, deixant caure tots los plats que tenia á les mans.

Llavors la Lluisa's deixà caure en la primera cadira que trobà, y, sens fer gens ni mica cabal dels plats que á troços rodolaven á sos peus, exclamà:

—Y tenia rahó la meva amiga! Què haurà fet lo Tonyo? Si estarà malalt, com no ha evitat aquest avalot tant vergonyós?

Ensemps que la Lluisa plorava de vergonya, tota la fadrinalla del poble, carregats d'esquelles, donaven lo tom sentles repicar ab totes ses forces y á compàs. Mentrestant, un que duya, en lloch d'esquella, un embut gegantí, se n'anà á l'altra part del barranch, á un tret de pedra del poble, desde hont se veyen ben bé totes ses cases. Un pich allí, s'escarranxà sobre'l tronch d'un arbre y esperà ab tota comoditat que'l rebombori d'esquelles parés.

Quan la fadrinalla arribà á la plaça parà en sech lo soroll d'esquelles, aixís com los xiulets y'ls lladruchs ab que pretenien imitar los pastors y goços d'una ramada, y quedà un mitj minut tot lo poble en silenci. Semblava que tothom esperava quelcom d'extraordinari, puix totes les finestres del poble estaven plenes, y la plaça de gom á gom.

Tot-d'una de l'altra part del barranch arribà un crit esgarrifós que va fer estremir á tothom, encare que tothom l'esperava.

—Franxo!—digué aquella veu esgarrifosa.

Llavors á la plaça se sentí una mitja rialla que féu badar tots los llavis y semblava un sospir; y un fadrí qu'estava al devant de tots ficà tota sa testa dins lo cap ample de son embut, també gegantí, y engegà un altre crit no menys esgarrifós que l'anterior.

—Què vols?

—De qui *eba ixa* ramada que ha passat pel *lloch*?—tornà á cridar lo de l'altra part del barranch.

—Es del Tonyo de N. (aquí'l nom de la casa del nuvi).

—Ah! Que ha *sacat la gorda* de Madrit?

—No saps pas? Se vol *cassar* ab la Lluisa de *cassa* N.

—Ab *ixa fiera* (lletja) que ha baixat de montanya?

(1) N'anomenen *brama* perquè dos, ab un embut cada un, s'enrahonen ab una veu que verament sembla brams.

—Sí. Y li han donat la ramada per dot.

—Ah! Per *haure ixos doṡ*, *toṡ* los dies n'enterraria de dones. Mes serà *verdà* lo que dius?

—*Pus* no ho ha de ser? *Toṡ* ho diuen, y avuy los han amonestat á la *llessia*.

—¿Com pot ser qu'ixa *fiera* tinga tant bon dot, *puṡ toṡ* diuen que la van *sacà* de *cassa pa* que no morís de fam?

—No sé si serà *verdà aṡò* que tu dius: ¿*pus* d'hont *ixiria* la ramada, si'l Tonyo no li una *perreta* al *bolsó*?

—Qui ho ha dit?

—*Pus*, ell meteix.

—*Pus aṡò* sí qu'és *raro*!

—No ho és *molla raro*!

Y lo diàlech s'allargà d'una manera que féu riure molt á tot lo poble y que no agradà gayre als dos promesos, que s'ho escoltaven quiscun desde la finestra de sa casa.

Quan fou acabat se sentiren altra volta abundosos xiulets y lladruchs, y la *ramada* arrancà altra volta, fent un soroll qu'estabellava'l cap á la Lluisa, qui no sabia lo que li passava. Quan hagué passat pel devant de sa casa, arribà son promès.

—Tonyo! Per què has permès *ixa* bulla tant vergonyosa per mi?—li digué la Lluisa tant prompte'l vegé.

—*Pus...* me *voleven ṡinch peṡetes*, y jo *sol* los ne *voleba* dar tres.

Y abbdós callaren fins que la *ramada* hagué donat lo tom al poble y tornà á passar pel seu devant. Llavors la Lluisa, eixint á la finestra, va cridar:

—*Moṡos! Moṡos!*

La *ramada* parà en sech, y tots los *moṡos* del poble dirigiren son esguart vers hont estava la Lluisa.

—Que teniu set?—los preguntà ella.

—*Pronta* que'n tenim! Més ja anirem á beure *pronto pa* agafar més *forṡas pa* continuar la *bullà*.

—¿Quant voleu per beure y per tornar les esquelles á les *güelles*?

—*Pus...* *antes volevem ṡinch peṡetes*: are qu'estem *cansaṡ* ne volem dèu.

—Teniu y *anàtosene* á beure.—Y'ls hi tirà unes quantes monedes, que dringaren al caure en terra.

—Si no'ns *chiras* llum no'n trobarem cap,—li digueren los del carrer.

—Ja baixo. Acompanya'm, Tonyo,—digué á n'aquet, qui s'estava test com un pal derrerera d'ella.

Y abdós s'endrequaren al carrer. La Lluïsa desde'l llindar de la porta'ls hi girà llum, y'l Tonyo'ls ajudà á cercar les monedes qu'ella'ls havia tirat. Quan les tingueren totes, un dels fadrins digué als promesos:

— *Ya tos podeu cassar en paç, que nantres no tos farem més brama, y'l dia de la boda toç tos acompanyarem á la llessia.*

— Moltes *grazies*,— digué la Lluïsa. — No *tos* caldrà molestar, perquè *dende are tos faig sabre* que no hi haurà boda.

— No hi haurà boda? — feren tots á l'hora.

— No. Jo no'm *casso* ab qui per un duro me deixa sentir tot lo que *nantres* m'heu vulgut dir.

Y, sense dir una paraula més, tancà la porta, deixant á fòra tant al Tonyo com als altres noys.

Lo Tonyo prou trucà á la porta per demanar perdó á la Lluïsa; més sortí l'amo á la finestra y li digué:

— La Lluïsa ja s'ha *chitat*, y fins crech qu'està adormida, perquè estava molt cansada.

II

LOS ACATAMENTS

Fa molts anys qu'en aquet poble hi havia dos noys que desde molt temps se miraven ab odi y no's dirigien una sola paraula amistosa, per més que per la ronda abdós tocaven la guitarra y'ls dos alternaven en cantar les *jotes*.

Eren lo Martí y'l Franxo, que van renyir molt fort perquè abdós volien y's disputaven la mà d'una noya que tenia més unces de dot qu'obres bones.

La nit abans del Corpus del any á que'm refereixo, en acabat lo primer tom de la ronda y estant traguejant en un celler en companyia de tots los minyons del poble, hi hagué un mal intencionat qu'ab algunes indirectes tornà á encendre'l caliu del odi que feya temps espurnejava dintre sos cors.

A-les-hores, ja podeu contar: *nyich* l'un, *nyach* l'altre, arribaren tant per enllà que, no podentse ferir prou ab les llengües, ho volien fer ab uns ganivetassos tant llarchs com ells. Sort que'ls companys los detingueren y'ls hi prengueren les armes que ja començaven á llampeguejar á la llum del *candil*; si no, n'hi havia una de Sant Quintí.

Vegentse desarmats se calmaren un xich: perquè, per aquí, pendre l'arma á un és pèndreli les ganes de renyir. Y quan ja ningú se n'adonava, lo Martí s'atansà al Franxo y li digué á cau d'orella:

—Azò s'hà d'acabar. Demà á les sis de la *tave di* t'esperaré al *Clot del Ull*.

—No, que t'hi esperaré jo. De la *tuya* pell me n'he de fer una *feixa*, contestà'l Franxo.

Quan hagueren begut prou en aquell celler, agafà quiscun sa guitarra y se'n entornaren á rondar, alternant, com sempre, en lo cant de les *jotes*, lo Martí y'l Franxo. Quan hagueren donat dos ò tres toms pel poble s'endinzaren en un altre celler per mullar altra volta la gansa; y aixís continuaren fins que, havent gustat lo vi de tots los cellers de tots los minyons que prenien part en la ronda, se'n anaren á dormir, sense haverse dit un mot més lo Martí y'l Franxo.

L'endemà era la festa del Corpus, en qual diada per tot lo món cristià s'acostuma á fer la professó ab lo Santíssim; però en estes encontres és més mística qu'en cap més punt dels que jo he vist, per la molt significativa costum dels *Acataments*.

En sent les 3 de la tarde les campanes cridaren al vehinat, y als pochs minuts l'iglesia estava plena de gom á gom.

En aquella professó tots los noys estaven empleats: l'un tenia de dur la creu, altre la llanterna, altres tres les tres banderes, altre lo penó de Nostra Senyora del Rosari, altres dos ò tres tenien de ventar les campanes, y altres quatre havien de dur la peana de la Verge (1).

Quan lo Franxo y'l Martí arribaren á l'iglesia ja tots los empleos de la professó estaven presos y sols quedaven per pendre les dugues barres del devant de la peana. Al veureho los dos enemichs, l'un al altre se donaren una ullada que no era d'odi ni d'amistat: era d'estranyesa y d'admiració, com si's volguessin dir: —¡Es a dir, qu'encare'ns hem d'ensopegar abans, y en una funció tant santa!—Y ni l'un ni l'altre's movia per omplenar los dos vuyts, fins que l'arcalde va dirlos:

—Què feu *azí*? No veyeu que *tos* esperen á *vantres*?

A-les-hores se posaren lo mocador del cap com un corbatí al

(1) Encare qu'és contra rúbrica treure l'imatge de Maria Santíssima en la professó de Corpus, aquí és costum, y aneulos al darrera ab un bastó.

coll, però sense ferhi cap nus, y xano xano s'endreqaren á la peana, que sense trigar gayre se posà en moviment.

L'inspirat himne *Sacris solemniiis* ressonà a-les-hores per la volta de l'iglesia, y en acabant la primera estrofa se posà en moviment la professó. Les tres banderes onejaven al carrer, y'l Santíssim, en mans del sacerdot y dessota l'hermós tàlem, baixà del presbiteri y passà entremitj d'una multitud de dònes que romanien agenollades. Allò semblava un cel: los ciris encesos que tothom duya en ses mans me semblaven les pures y resplandents ànimes dels benaventurats qu'eternament lloharàn á sa Divina Majestat; les onades d'olorós incens que's desprenien del incenser m'esmentaven les llohances dels cent quaranta quatre mil senyalats qu'estàn al entorn del Corder immaculat, y també les oracions que continuament pujen de la terra fins al trono diví; les campanes pregonaven ab sa forta y misteriosa veu que aquell jorn era jorn de capdal festa en lo món, y que'l rey de cels y terra's dignava santificar ab sa presencia los carrers d'aquet poble, tantes voltes profanats ab les llengües y malifetes dels homes.

Quan la professó arribà á la plaça, lo Santíssim, dessota'l tàlem y voltat dels cantors y acòlits, se quedà á un extrem d'ella, de cara al poble que tota l'encerclava.

Llavors lo fadrí que duya la bandera major, de cara al Santíssim, s'agenollà, aplanà la bandera fins haverla feta besar á terra y, havent fet ab ella una creu, s'aixecà. Y donant uns passos envers lo Santíssim, tornà á fer la meteixa funció, fins que l'hagué feta tres vegades. Llavors reculà, y de recules tornà á fer lo meteix que avançant havia fet. Quan ell estigué llest se posà á part, y'l que duya l'altra bandera féu lo meteix qu'ell havia fet, y aixís meteix ho feren los que duyen l'altra bandera, lo penó, la creu y la llanterna. Quan tocà'l torn als de la peana, tothom s'adonà de que per les galtes del Martí hi perlejava una llàgrima desvergonyida, qu'à vista de tots rodolà per terra. Feren los acostumats acataments posant tots quatre á l'hora l'un genoll á terra á cada acatament, y's posaren á punt de marxa. Però'ls ulls de tots se clavaren ab descaro y estranyesa en lo Martí y'l Franxo. Lo primer feya esforços de tità per aturar un torrent de llàgrimes que s'abordaven á sos ulls; lo segon, ulls baixos y esgroguehit de cara, lluytava de debò pera que ses tremoloses comes no'l deixessin extès al mitj del carrer.

Jo no sé lo que passaria per sos cors, mes sí sé que la primera vegada que vegí l'hermosa funció dels acataments qu'acabo de

descriure me succehí lo meteix que á n'ells dos. Quan vegí que les banderes feyen los acataments m'aparegué que la gloria, yanitat y fins l'orgull del món pagaven lo tribut de vassallatge al criador y rey de tot. Quan vegí que la llanterna y fanals s'abai-xaven sis voltes fins á besar la terra, sis vegades me semblà veure que la saviesa del món s'atuhia als peus del rey del empiri, confessant que d'Ell ve tota saviesa, divina y humana, com del sol ve tota llum que'ns clareja. Y quan vegí que la creu y fins l'imatge de la Regina del cel s'humiliaven devant d'aquella Hostia, coneguí una vegada més qu'en ella era'l centre vital, lo cor de la nostra santa, encisera y consoladora religió. Y tot això acompanyat del majestuós y poètic himne *Sacris solemnīs*, quals notes no paraven may, me van fer una impressió impossible de descriure.

Donchs si'l Franxo y'l Martí van sentir lo meteix que jo, no és estrany qu'ells succehís lo que'ls va succehir, y molt menos ab la lluyta que l'odi y l'amor, la venjança y'l perdó movien dintre sos cors.

La professó arribà ab tota catxassa á l'iglesia, y, després d'haver rebut la santa benedicció ab lo Santíssim y d'haver pregat fervorosament uns més qu'altres, tothom se dirigí envers ses cases.

Encare no havia passat mitja hora, lo Martí arribava xano xano al Clot del Ull. Quan fou vora'l bullidor de la font, ja trobà al Franxo que l'esperava assegut. Lo Martí li donà les bones tardes, que foren contestades pel Franxo, y's quedà enfront de son contrincant test y ab les mans á la faixa.

Llavors lo Franxo s'aixecà è imità al Martí. Si algú'ls hagués vist, muts, ulls baixos, galtes enceses, enfront l'un de l'altre y vessant vergonya per tots los poros de sa cara, hauria cregut qu'estaven encisats. Es que la situació en que's trobaven era força violent, y si hagués durat un quart d'hora, crech que haurien quedat morts allí meteix.

Però'l Martí, trayent una mà de la faixa y fent un esforç suprem, donà fi á n'aquella situació ab les paraules següents:

— Ahont tens lo *cutxill*? Que ja *tins* por? — Y, tot dihent això, ell meteix tremolava com la fulla á l'arbre.

— Lo *cutxill* l'he deixat á *cassa*, y no duch més que'ls *brazos pa abraçarte*, després d'*haure't* demanat perdó. Si no'm *vos* perdonar, *tin*, *màtame*, — y li mostrà'l pit nu.

Lo Franxo, més esgroguehit que la cera y tremolós com una campana brandada, trigà un minut á contestar, y al cap-d'avall digué:

—Açò és un *milagre*! Jo també *veneba* pa abraçar-te ò pa deixar-me matar.

Y, sense dir res més, abdós s'abraçaren de tot cor y abdós barrejaren ses llàgrimes, y abdós exclamaren:

—Açò és un *milagre* que Nostre Senyor ha fet en los *acalaments*.

JOSEPH CONDÓ SAMBEAT, PBRE.

Soci delegat

Gabassa, 25 de Juny de 1896

NOVES

LO MONASTIR DE SANT JOAN DE LES ABADESSES.—Ja ho digué'l gran bisbe català quan estava acabantse la restauració de Ripoll: després de Ripoll, á Sant Joan de les Abadesses.

Lo que allí hi està fent lo més català, lo més patriota de nostres bisbes, és una importantíssima obra de restauració. Lo claustre casi presenta ja aquella elegancia de línees que havia de presentar quan s'inaugurà en Setembre de 1445. S'han posat á plom les esbeltes y elegants columnes d'aquell claustre qu'és una bella mostra del istil gòtich de la darrera època; s'han fet sostres á les dugues sales y s'ha repicat la pedra pera despullarla de les capes de calç que la cobrien. Peça per peça s'ha desfet, y la qu'era dolenta s'ha posat nova.

Are s'està montant la portalada inferior de l'iglesia, qu'estava aparedada y horriblement mutilada. Després se treballarà á l'interior de l'iglesia, tornant les capelles laterals á son primitiu altar, se desaparedràn les arcades, renovantse'ls capitells y columnes que siguin necessaris, y d'aquí poch temps los excursionistes podràn gaudirse de veure assegurada l'existencia de tant notable monument de Catalunya.

Esperem que'l senyor Bisbe de Vich no's descuidarà d'aquella altra joya artística qu'en lo pla de Bages espera la mà salvadora que la tregui d'entremitj de les ruïnes.

Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, l'Estany y Sant Benet de Bages, junt ab lo museu de Vich, seràn una hermosa corona que recordarà á tots los aymants de les coses de la terra la gran personalitat del Dr. Morgades, una de les figures més notables en aquesta època de restauració y revindicació de tot lo característich de la nostra aymada Catalunya.

A'S PUIG MAJOR EN CARRETÓ.—L'excursionista que desembarca al poètic port de Sòller, riallera vila mallorquina posada en xamosa vall rodejada d'ensinglerades montanyes, sent desseguida'l desitj d'assolir l'enlayrat Puig Major, ja que pensa que desde'l cim, á 1,450 metres d'altitut, ha d'ovirarse un bell y grandíós panorama, contemplant tota l'illa enrotllada completament pel mar. De Sòller á Binieraix hi hà una bona carretera, més desde allí en amunt, passant per les penoses pujades dels Marroigs, los singles de la Cabana y'ls relliscosos senderons de Monnabar, lo camí era d'aquells que posen á prova al ardit excursionista.

D. Bartomeu Colom, propietari d'una finca agrícola de Monnabar, á força de constancia y diners, vencent la natural passivi-

tat y fins resistència d'aquells pagesos, ha construït una carretera de 8 kilòmetres desde Binieraix á la Font Major de Monnabar (900 metres d'altitud). De la Font Major al coll d'Almatllutx és cosa senzilla la continuació de la carretera d'aquí poch temps, y del coll al cim de Puig Major fàcilment podrà pujarshi á peu.

Los paisatges que atravessa la nova carretera serpejant pels extrems de la muntanya és de lo més accidentat y pintoresch que's pot veure: Binieraix, ab son esbelt campanar, que s'aixeca entre un bosch d'oliveres; Fornalutx, cubert tot ell ab una esplèndida y exuberant vegetació; lo pintoresch Monnabar, contemplant allà al fons de la vall, entre un bosch de flayrosos tarongers que l'enrotllen, la netíssima vila de Söller y son port natural á mitja hora, casi bé una rodona que per una canal estreta's comunica ab l'espaiós Mediterrà.

PER LA RIBERA DEL SEGRE.—Los excursionistes que seguint aquesta via anaven á La Seu, centre d'importantíssimes excursions, feyen lo viatge en ferro-carril fins á Calaf, en diligència per bona carretera fins als Espluvins, en matxo ò á peu per camí de ferradura fins á Organyà, y en carruatge, per una regular carretera, s'anava desde aquesta vila á La Seu. La carretera avuy està acabada desde Els Espluvins, passant per Coll de Nargó, fins á Organyà, ahont troba la que ja està feta fins á La Seu. Per lo tant, al donar aquesta nova creyem interessar á molts dels nostres consocis que fan excursions per aquell cantó de Catalunya.

M. MARTEL Á CATALUNYA.—El nostre consoci delegat á París M. Martel, l'explorador de les Cevennes, els Alps, els Balkans y les costes d'Irlanda, ha honrat la nostra terra ab la seva visita.

L'objecte de sa vinguda ha sigut recorre les renomades coves de Mallorca y al retornar de l'hermosa illa fer una excursió per les principals ò més conegudes coves de Catalunya.

Al efecte, M. Martel ha vingut provist de tots los aparells que generalment emplea en ses exploracions, com són escales de fusta y de corda, una barqueta, aparell fotogràfic, tendes de campanya, provisions de boca, etc., equipatge que distribuït en nou bults pesa en conjunt més de 500 kilos.

Lo CENTRE, al tenir coneixement de la vinguda de tant distingit consoci, disposà una excursió baix lo següent itinerari: coves del Salitre (Montserrat), cova Simanya, cova dels Obits, Morral del Drach (Sant Llorenç del Munt), cova de Mura, Sant Miquel del Fay, serres de Bertí, La Bancó y La Fou de Bor (cova en lo terme de Bor, Cerdanya).

Aquest itinerari fou comunicat á M. Martel lo dia de sa arri-

bada de pas pera Mallorca (6 de Setembre); però com dit senyor passés en aquella illa més dies dels que projectava estarhi y assumptos particulars el cridessin á París lo dia 22 del propi més, succehí que l'excursió tingué de limitarse á les coves de Montserrat y á les de Bor, que son les que á nostre judici mereixen més atenció, la primera per ses dimensions y la segona per no tenírsen altra noticia que la que'ns havien donat los socis que la recorregueren en 1885 (vegis *L'Excursionista*, n.º 84).

En quan á l'anada de M. Martel á Mallorca, ha sigut molt profitosa, puix sa exploració en coves tant conegudes com són les del Drach y d'Artà ha donat per resultat lo descobriment d'un important llach que sens dupte comunica ab lo mar. No volem anticiparnos á donar notícies d'aytal descobriment, puix esperem que'l nostre consoci s'encarregarà de ferho en aquet BUTLETÍ.

Lo dia 16 M. Martel y son intrèpit company en Lluís Armand, lo guia de que s'ha valgut en ses principals excursions, estaven de retorn de Mallorca. Una nombrosa comissió d'associats anà al Moll á donarlos la benvinguda. Nostres companys Srs. Osona y Castellanos, que cumplimentaren á dit senyor lo dia que arribà de París, van presentarlo als demés consocis.

M. Martel y l'Armand aprofitaren el matí del dia 16 en visitar, acompanyats dels nostres consocis, lo local del CENTRE, la Catedral, l'Audiencia, la Casa de la Ciutat y altres edificis públichs.

A mitj-dia, en lo restaurant de França, se celebrà un dinar en honor á tant benvolgut hoste, assistinhi los Srs. Osona, Verdager, Casas, Arrau, Canals, Vintró, Pagès, Castellanos, Galbany, Massó Torrents y Patxot (delegat á Sant Feliu de Guíxols).

A dos quarts de 3 de la tarde del meteix dia M. Martel y l'Armand, acompanyats dels Srs. Osona y Castellanos, sortiren cap á Martorell y Collbató, hont pernoctaren.

L'endemà, á les 5 del matí, entraven á les coves del Salitre, que recorregueren totalment. Envers les 9 donaven per terminada l'exploració, que res de nou havia presentat. N'obstant, cridà l'atenció de M. Martel los variats insectes que's troben en la cova y la munió de rates pinyades que'ls eixí en la cova coneguda ab aquet meteix nom. Seguidament empengueren la marxa cap á Montserrat, hont arribaren á primera hora de la tarde.

Després de visitar lo casal de la Santa Moreneta y lo més curiós dels voltants del monastir, á les 6 de la tarde empengueren lo retorn ab la cremallera cap á Monistrol, y d'allí á Moncada, hont los esperava'l nostre consoci Sr. Galbany.

Lo dia 18, á punta de dia, sortien en carruatge cap á Mollet,

hont prengueren l'express de la línea de Sant Joan de les Abadeses. Lo tresorer del CENTRE, D. Juli Vintró, s'uní als excursionistes en aquesta estació, y'ls Srs. Osona y Castellanos se quedaren á Vich pera retornar directament á Barcelona.

A un quart de 10 del matí els nostres companys arribaven á Ripoll, hont los esperava l'associat Sr. Font y Sagué. Després de visitar lo restaurat monastir, en carruatge particular sortiren cap á Ribes, hont dinaren. A la 1'15 de la tarde reprenien la marxa cap á coll de Tosses y Escadars, arribant á n'aquest últim punt á tres quarts de 7. Allí cambiaren de carruatge, y á les 9 del vespre entraven á Bellver, hont eren rebuts pel nostre consoci D. Lluís Marià Vidal.

Lo dia 19, á les 9 del matí, emprenien la marxa cap á La Fou de Bor, distant una hora llarga de Bellver. Una carreta tirada per dos bous havia portat tot lo bagatge fins al meteix peu de la cova, en lo lloch meteix hont lo riu de Bor surt del interior de la montanya (altitut aproximada, 1,070 metres).

L'entrada á la cova està uns 15 ó 20 metres sobre'l nivell del riu, y en son interior presenta dugues estretes y baixes obertures, l'una en direcció NE. y l'altre SE.

Mentres M. Martel y'ls Srs. Vidal y Galbany preparaven tots los aparells que puguessin convenir pera l'exploració de la cova, l'Armand y'ls Srs. Vintró y Font y Sagué s'introduhien á la meteixa per l'obertura de l'esquerra NE.

Una hora y mitja passaren en recorrela. A primera hora de la tarde tots els excursionistes, llevat dels Srs. Vintró y Vidal, que restaren á fóra treyent fotografies, penetraren altra volta á la cova per l'obertura de la dreta SE. En son interior hi estigueren tres hores. Poca cosa podriem afegir á lo manifestat pels nostres companys en *L'Excursionista* esmentat. L'interior d'aquesta cova presenta passos molt penosos y difícils á causa del poch espay que queda entre roca y roca: en molts passatges precisa avançar arrossegantse, y en altres cal anar molt ajupit, ab lo perill de tocar ab lo cap al sostre.

Són poques y de petites dimensions les sales que's troben entre les galeries ó passadiços interiors. En algunes s'hi conserven bonichs penjolls d'estalactites; en altres aquestes han sigut llastimosament trencades pels visitants.

La distancia recorreguda al matí (obertura NE.) fou d'uns 250 metres cap al interior; la recorreguda en igual sentit á la tarde (obertura SE.), d'uns 300, fins arribar á una cova, la més gran de totes, hont hi hà un petit estanyol (temperatura de

l'aygua, 8°). A la dreta d'aquesta cova hi hà una altra galeria, d'uns 5 ò 6 pams d'alçada, la que baixa ab forta pendent; al costat d'aquesta, un gros forat que à mesura qu'un avança va enxiuintse fins á ferse impossible lo pas d'una persona.

L'Armand y'l Sr. Font y Sagué deixarense anar per la galeria de la dreta, baixant, ab molta pena, uns 40 metres. Per un forat que trobaren al fondo d'aquesta galeria anaren á sortir á la cova explorada al dematí.

En Galbany y'ls guies de Bellver qu'acompanyaren als excursionistes recorrien mentrestant els demés forats que donaven accés á la cova principal, y M. Martel treya'l plan de la meteixa.

Una volta hagueren tornat á reunirse tots els excursionistes, desferen lo camí fet, y á les 5 eren altre cop á fòra de la cova, y á quarts de 6 emprenien lo retorn cap á Bellver.

Lo dia 20 M. Martel, l'Armand y en Font y Sagué sortiren en carruatge cap á Bourg-Madame. Los Srs. Vidal, Galbany y Vintró retornaren directament á Barcelona per Coll de Tosses y Ripoll.

M. Martel, al despedirse dels nostres companys, manifestà que si bé deplorava que l'expedició no hagués tingut més bon èxit á causa de la poca importancia de les coves, s'emportava tant bon recort de la nostra terra que prometia tornar l'any vinent.

GEOGRAFIA DE CATALUNYA. — L'ilustrat consoci D. Francisco Flos y Calcat ha publicat una *Geografia de Catalunya* que va sent molt ben rebuda pel públich. No cal dir que'l CENTRE EXCURSIONISTA veu ab gust aquesta publicació, que tant convé á la nostra terra, y es fa un deber de felicitar á n'al seu autor.

VISITES AL LOCAL DEL CENTRE. — M. Arthur Giry, el savi professor de l'*École des Chartes*, de París, qu'ha vingut á Catalunya pera copiar los documents d'època carolingia que's conserven en los nostres arxius, va visitar el nostre local y es va manifestar molt complascut de l'organisió del CENTRE.

També hem tingut entre nosaltres per espay d'un mes á M. R. Foulché-Delbosc, director de la *Revue Hispanique*, de París, qu'està fent una gramàtica de la llengua catalana per l'ús dels francesos.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.